

ZAKONI ZA ŽENE I ZA MUŠKARCE: PRAKTIČNI VODIČ ZA RODNO-SENZITIVNO ZAKONODAVSTVO

ZAKONI ZA ŽENE I ZA MUŠKARCE: PRAKTIČNI VODIČ ZA RODNO-SENZITIVNO ZAKONODAVSTVO

Organizacija za evropsku
bezbjednost i saradnju
Misija u Crnoj Gori

Zakoni za žene i za muškarce: Praktični vodič za rodno-senzitivno zakonodavstvo

Podgorica, 2017
Misija OEBSa u Crnoj Gori

Objavila Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava.

<http://www.osce.org/mission-to-montenegro>

© Misija OEBSa u Crnoj Gori 2017

Making Laws Work for Women and Men: A Practical Guide to Gender-Sensitive Legislation priredila je Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR). Prevod sa engleskog jezika podržala Misija OEBS-a u Crnoj Gori

Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije može se slobodno koristiti i umnožavati za obrazovne i druge nekomercijalne svrhe, uz uslov da se pri svakom reprodukovanju naznači Misija OEBS-a u Crnoj Gori kao izvor.

ISBN 978-92-9234-948-6

Dizajn: Homework
Fotografije na koricama: Parlamentarna skupština OEBS-a
Štampano u Crnoj Gori, 3M Makarije

Sadržaj

Uvod	5
Dio I. Rodna ravnopravnost i orodnjavanje: Međunarodni okvir	9
Dio II. Rodno-senzitivno zakonodavstvo (RSZ): Definicije, principi i prednosti	13
a) Koncept i principi RSZ	13
b) Prednosti RSZ	16
c) Što se dešava kada nema RSZ?	18
d) Uloga zakonodavnih tijela u RSZ	18
Dio III. Analiza RSZ	21
Korak 1: Razumijevanje rodnih pitanja u različitim sektorima: analiza potreba i prikupljanje podataka	21
i. <i>Definisanje analize potreba</i>	22
ii. <i>Prikupljanje podataka</i>	23
iii. <i>Interakcija sa interesnim grupama (stejkholderima)</i>	26
iv. <i>Kompiliranje</i>	27
Korak 2: Ocjena uticaja konkretnog zakona na pitanja roda	29
Korak 3: Integrisanje aktivnosti fokusiranih na pitanja roda u predloženi zakon	31

Korak 4: Izrada pokazatelja za mjerenje potencijalnih rodni uticaja	32
Finansijske implikacije RSZ: Rodno-senzitivna analiza budžeta	33
	
Dio IV. Pristupi institucionalizaciji RSZ	37
a) Usvajanje praktične strategije za RSZ	38
b) Kreiranje infrastrukture za RSZ	40
i. Odbori koji se bave pitanjima rodne ravnopravnosti	41
ii. Odbori koji imaju više referata uključujući i rodnu ravnopravnost	43
iii. Ženske parlamentarne strukture i neformalne mreže	45
iv. Tehničke jedinice i eksterne istraživačke službe za pitanja roda	46
c) Faktori koji omogućavaju uvođenje RSZ	46
	
Dio V. Zaključne napomene	49
Prilog I. RSZ u Bjelorusiji: Studija slučaja	51
a) Pregled rodne ravnopravnosti u Bjelorusiji	51
b) Analiza RSZ u Bjelorusiji: interesne grupe (stakeholderi) i polazne tačke	54
c) Mogućnosti za dalje djelovanje	57
Prilog II: Instrument za samo-ocjenu rodno-senzitivnog zakonodavstva	61
a) Opšte informacije	61
b) Osmišljavanje	62
c) Implementacija	63
d) Praćenje	64
e) Ocjena i revizija	64
f) Administracija	65
Prilog III: Primjeri rodno-senzitivnih pokazatelja za sektor obrazovanja	67
Glosar	71
Bibliografija	75

Uvod

Postizanje ravnopravnosti između žena i muškaraca postalo je izuzetno značajan cilj i sastavni dio međunarodne razvojne agende. Princip rodne ravnopravnosti u sebi nosi ideju ljudskih prava koja se ne može ostvariti bez garancije da žene i muškarci imaju puna i jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti. Taj princip je pohranjen u više međunarodnih ugovora i u ustavima i zakonima država širom svijeta, uključujući i zemlje u regionu OEBS-a i u samom OEBS-u.

Rodna ravnopravnost opšti je i dugoročni cilj javne politike, a orodnjavanje je skup strateških pristupa koji su prilagođeni specifičnom kontekstu, kao i tehničkih i institucionalnih procesa, koji se usvajaju kako bi se taj cilj postigao. Orodnjavanje integriše komponente rodne ravnopravnosti u javne i privatne organizacije u državi, u politike na centralnom i lokalnom nivou, kao i u sektorske službe i programe. Dugoročno gledano, orodnjavanje ima za cilj da transformiše diskriminatorne institucije i prakse u društvu, prepoznajući da diskriminacija može da bude eksplicitno i implicitno ugrađena u veliki broj različitih zakona, kulturoloških normi i praksi zajednice.

Orodnjavanje je od suštinskog značaja za obezbjeđivanje ljudskih prava i socijalne pravde za žene, a i za muškarce. Sve se više prepoznaje da se ugrađivanjem rodne perspektive u različite oblasti razvoja obezbjeđuje djelotvorno postizanje drugih društvenih i ekonomskih ciljeva. Orodnjavanje može da otkrije potrebu da se promijene ciljevi, strategije i djelovanje da bi se obezbijedilo da i žene i muškarci mogu da utiču na razvojne procese, da u njima učestvuju i imaju koristi od njih. To može dovesti do promjena u organizaciji, strukturama, postupcima i kulturi i stvoriti organizacionu sredinu koja je povoljna za unapređivanje rodne ravnopravnosti.

Nacionalni parlamenti u dobroj su poziciji da preuzmu vodeću ulogu u realizaciji cilja postizanja rodne ravnopravnosti i da promovišu rodnu ravnopravnost u vlasti. Skupštine takođe imaju za cilj da budu odraz društva, tako da moraju da odražavaju promjenu dinamike u svom izbornom tijelu.

Rodno senzitivni parlament je parlament koji svojim sastavom, strukturom, funkcionisanjem, metodama i radom regulje na potrebe i interese kako muškaraca tako i žena. Na primjer, rodno-senzitivni parlamenti mogu da doprinose uklanjanju prepreka za puno učešće žena u društvu i da osnažuju i muškarce i žene da sami oblikuju svoj život i donose odluke.

Zakonodavni proces je suštinska polazna tačka za orodnjavanje. Zakonodavstvo ima direktan i opipljiv uticaj na život građana/ki, i odražava na najizravniji način potrebe i prioritete različitih izbornih jedinica. Zakonodavni proces kreira platformu za dijalog o pitanjima koja su najvažnija u društvu i može da njeguje izražavanje različitih glasova i perspektiva. Zato zakonodavni proces predstavlja djelotvoran instrument za promovisanje vrijednosti i principa rodne ravnopravnosti.

Ovaj Vodič primarno je namijenjen poslanicima/ama i službama parlamenata i ima za cilj da ponudi praktične smjernice za rodno-senzitivno zakonodavstvo (RSZ) i objasni zašto je ono važno, od čega se sastoji i kako se može integrisati u rutinski rad parlamenta.

- **Dio I** daje opšti pregled međunarodnog okvira o rodnoj ravnopravnosti i orodnjavanju.
- **Dio II** govori o konceptima, principima i benefitima RSZ; bavi se pitanjem što RSZ *jeste*, a što *nije*; i govori o ulozi parlamenata u promovisanju RSZ.
- **Dio III** donosi vodič korak-po-korak za implementaciju RSZ i uključuje preporuke za sprovođenje analize potreba sa aspekta roda u datom sektoru, i ocjenu rodničkih implikacija određenog zakona. Takođe nudi odgovore na pitanja da li i kako integrisati rodno-fokusirane aktivnosti u nove zakonodavne akte i kako izraditi rodno-senzitivne pokazatelje (indikatore) koji mogu da olakšaju praćenje implementacije zakona. U Dijelu II takođe se govori o najznačajnijim principima rodno-senzitivne analize budžeta, što je centralna komponenta svakog uspješnog RSZ.
- **Dio IV** nudi osnove različitih pristupa institucionalizovanju RSZ u rutinskom radu parlamenata, oslanjajući se na primjere dobrih praksi parlamenata širom svijeta, uključujući i u državama članicama OEBS-a. Ovaj dio fokusira se na tri najznačajnija principa za orodnjavanje RSZ u parlamentima: usvajanje praktično izvodive strategije za RSZ, stvaranje parlamentarne strukture za RSZ, i saradnju sa eksternim interesnim grupama (*stakeholderima*). Takođe

se u osnovnim crtama navode neki od faktora koji doprinose institucionalizaciji RSZ.

- **Dio V** donosi zaključne napomene i niz opštih dobrih praksi vezanih za implementaciju RSZ.
- **Prilog I** donosi studiju slučaja u formi analize procesa orodnjavanja u Republici Bjelorusiji.¹ U njemu se raspravlja o postojećoj rodnoj ravnopravnosti i RSZ praksama u zemlji i utvrđuju se polazne tačke za uvođenje sistematične analize RSZ.
- **Prilog II** prikazuje u glavnim crtama instrument za samo-ocjenu i vodi čitaoce i stručnjake iz prakse kroz različite faze kreiranja zakonodavstva iz rodne perspektive.
- **Prilog III** prikazuje niz rodno-senzitivnih pokazatelja na primjeru sektora obrazovanja.

---

¹ Ova publikacija priređena je u okviru vanbudžetskog projekta ODIHR-a "Jačanje demokratskog upravljanja i rodne ravnopravnosti u zemljama Istočnog partnerstva". Za analizu studije slučaja u ovom vodiču odabrana je Republika Bjelorusija.

Dio I. Rodna ravnopravnost i orodnjavanje: Međunarodni okvir

Temeljno načelo Povelje Ujedinjenih nacija koju su svjetski lideri usvojili 1945. godine jeste “jednaka prava muškaraca i žena”. Princip rodne ravnopravnosti priznaje se i Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima iz 1948. godine, pošto ona priznaje “jednaka prava muškaraca i žena”. Ta Deklaracija utrla je put daljem jačanju međunarodnih obaveza u oblasti ženskih prava, od kojih je to najsveobuhvatnije definisano 1979. godine u Konvenciji UN-a za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Ova Konvencija sadrži “povelju o pravima” žena, koja definiše pojam diskriminacije žena i ustanovljava agendu za djelovanje na nivou država sa ciljem da se takva diskriminacija okonča. Do 2016. godine, 187 država, uključujući i 56 zemalja članica OEBS-a, ratifikovale su CEDAW, a mnoge od njih su i uvele principe rodne ravnopravnosti u svoje zakonodavstvo vezano, na primjer, za oblast zdravstva, obrazovanja, zapošljavanja, porodice i braka, sprečavanje trgovine ženama i djecom i krivične zakonike.

Na Četvrtoj međunarodnoj konferenciji o ženama održanoj u Pekingu 1995. godine, orodnjavanje je u Pekinškoj platformi za akciju utvrđeno kao međunarodno dogovorena strategija za unapređenje rodne ravnopravnosti.² Ova platforma obavezuje sve interesne grupe (*stakeholdere*) u izradi politika i programa - uključujući subjekte Ujedinjenih nacija, države članice, subjekte razvoja međunarodne zajednice i civilnog društva - da djeluju sa ciljem da “obezbijede ravnopravan pristup i puno učešće žena u strukturama vlasti i odlučivanju.” Te

---

2 Ideja orodnjavanja pitanja vezanih za žene najprije je ušla u rad Ujedinjenih nacija u “Strategijama za unapređenje žena” usvojenim na Trećoj svjetskoj konferenciji o ženama u Nairobiju 1985. godine, <http://www.5wwc.org/conference_background/1985_WCW.html>.

iste godine, Generalna skupština usvojila je rezoluciju kojom se orodnjavanje definiše kao sistemska politika Ujedinjenih nacija.³

U Ujedinjenim nacijama, orodnjavanje je definisano 1997. godine, i to od strane Ekonomskog i socijalnog savjeta (ECOSOC) Ujedinjenih nacija:

“Orodnjavanje je proces ocjene implikacija koje svaka planirana aktivnost, uključujući i zakonodavstvo, politike ili programe u svim oblastima i na svim nivoima, ima za žene i muškarce. To je strategija kojom pitanja i iskustva i žena i muškaraca postaju integralna dimenzija osmišljavanja, implementacije, praćenja i ocjene politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama tako da žene i muškarci jednako uživaju u njihovim benefitima, i da nema neravnopravnosti. Krajnji cilj orodnjavanja jeste rodna ravnopravnost.”⁴

Kao takva, rodna ravnopravnost predstavlja opšti i dugoročni razvojni cilj, dok je orodnjavanje metod koji se sastoji od strateških pristupa prilagođenih kontekstu, i od tehničkih i institucionalnih procesa kojima se radi na postizanju tog cilja.

Orodnjavanjem se komponente rodne ravnopravnosti integrišu u javne i privatne organizacije u državi, u politike na centralnom i lokalnom nivou, kao i u sektorske službe i programe. Dugoročno gledano, cilj orodnjavanja je transformisanje diskriminatorских društvenih institucija, prepoznavanje da diskriminacija može da bude duboko ukorijenjena u zakone, kulturološke norme i prakse zajednice koje, na primjer, ograničavaju pristup žena imovinskim pravima ili ograničavaju njihov pristup javnom prostoru.

U okviru svog Milenijumskog razvojnog cilja 3 (Osnaživanje žena), Ujedinjene nacije podstiču države članice da razviju okvir za orodnjavanje i na nivou vlade i na nivou parlamenta. U Agendi za održivi razvoj Ujedinjenih nacija do 2030. godine ponovo je potvrđena posvećenost rodnoj ravnopravnosti i orodnjavanju, i podržan niz ciljeva, uključujući i cilj br. 5 da se “postigne rodna ravnopravnost i osnaživanje svih žena i djevojčica”. Konstatuje se i sljedeće:

“Ostvarivanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena i djevojčica predstavljaju ključni doprinos napretku u ostvarivanju svih ciljeva i ciljnih vrijednosti. [...] Žene i

---

3 Aktivnosti koje su uslijedile kao nastavak Četvrte svjetske konferencije o ženama sa ciljem pune implementacije Pekinške deklaracije i Platforme za akciju, Rezolucija Generalne skupštine UN 50/203, 1995, <<http://www.un.org/docu-ments/ecosoc/res/1996/eres1996-6.htm>>.

4 Ugrađivanje rodne perspektive u sve politike i programe u sistemu Ujedinjenih nacija, Rezolucija ECOSOC, Izvod iz A/52/3, Poglavlje IV, 1997, <<http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/ECOSOCAC1997.2.PDF>>.

djevojčice moraju da uživaju jednak pristup kvalitetnom obrazovanju, ekonomskim resursima i političkom učešću kao i jednake mogućnosti za zapošljavanje, liderstvo i odlučivanje na svim nivoima kao i muškarci i dječaci. [...] Svi oblici diskriminacije i nasilja nad ženama i djevojčicama će se ukinuti, uključujući i putem angažovanja muškaraca i dječaka na postizanju tog cilja. Sistematično orodnjavanje od ključnog je značaja u implementaciji ove Agende.⁵

Evropska unija prihvatila je orodnjavanje kao vodeću strategiju za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i počela da promovira praksu da se pitanja rodne ravnopravnosti uzimaju u obzir u svim domenima politike. U Ugovoru iz Amsterdama 1999. godine u poslove EU uključeno je unapređivanje ravnopravnosti i ukidanje diskriminacije između muškaraca i žena. Tokom godina izdat je niz dodatnih direktiva koje su vezane za rodnu ravnopravnost, a 2006. godine one su objedinjene u takozvanu Revidiranu i ponovo donesenu Direktivu o rod-
nim pitanjima.⁶ EU ima pozitivan uticaj na razvoj politike rodne ravnopravnosti, ne samo u državama članicama, već i u drugim evropskim državama, koje zbog statusa kandidata za pristupanje EU ili drugih odnosa vezanih za pomoć EU, moraju da rade na usaglašavanju sa EU standardima.

Akcioni plan OEBS-a za unapređenje rodne ravnopravnosti za 2004. godinu direktno vezuje jednaka prava žena i muškaraca za "mir, održivu demokratiju, ekonomski razvoj i stabilnost u regionu OEBS-a." Akcioni plan za rodnu ravnopravnost - najopsežniji okvir koji je OEBS do danas usvojio u oblasti pružanja smjernica institucijama i državama članicama OEBS-a o rodnoj ravnopravnosti - naglašava potrebu da se "dalje razvija i jača kontinuirani i održivi proces orodnjavanja." Ovaj plan obavezuje Organizaciju da radi na realizaciji cilja orodnjavanja u svim svojim programima i operacijama i da podržava postizanje tih ciljeva u okviru pomoći koju OEBS pruža državama članicama.⁷

Ogromna većina država članica OEBS-a potpisala je i ratifikovala CEDAW i preuzela i druge međunarodne obaveze sa ciljem da zaštiti i promovira rodnu ravnopravnost. Iako domaće zakonodavstvo obično sadrži eksplicitne odredbe kojima se zabranjuje diskriminacija po osnovu roda, deklarativna priroda tih odredbi ne prevodi ih automatski u mehanizam kojim se obezbjeđuju jed-

---

5 Transformisanje našeg svijeta: Agenda za održivi razvoj do 2030. godine, Rezolucija Generalne skupštine UN, 2015, stav 20, <<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>>.

6 Direktiva 2006/54/EC Evropskog parlamenta i Savjeta o implementaciji principa jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i zanimanja, 5. jul 2006, "<<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52006L0054>>.

7 Odluka Ministarskog savjeta OEBS-a br. 14/04, "2004 Akcioni plan OEBS-a za promovisanje rodne ravnopravnosti," Sofija, 7. decembar 2004, <<http://www.osce.org/mc/23295?download=true>>.

nake mogućnosti za žene da učestvuju u svim vrstama društvenih, političkih i ekonomskih aktivnosti ravnopravno sa muškarcima. Stoga orodnjavanje zakonodavstva igra značajnu ulogu u procesu promovisanja i postizanja krajnjeg cilja rodne ravnopravnosti.

Dio II. Rodno-senzitivno zakonodavstvo: Definicije, principi i prednosti

Ovaj dio Vodiča donosi objašnjenja ključnih pojmova rodno senzitivnog zakonodavstva (RSZ) i ističe značajne prednosti ugrađivanja rodne perspektive u zakonodavstvo i budžet.

a) Koncept i principi RSZ

Rodno-senzitivno zakonodavstvo centralni je dio procesa orodnjavanja tj. ugrađivanja rodne perspektive u pravni sistem. Ono se odnosi na integrisanje rodne perspektive u sve komponente zakonodavnog procesa - osmišljavanje, implementaciju, praćenje i ocjenu - **a sa krajnjim ciljem postizanja jednakosti između žena i muškaraca**. Kao ni elementi procesa orodnjavanja, ni rodno-senzitivno zakonodavstvo nije samo sebi cilj, već samo sredstvo da se postigne rodna ravnopravnost.

Za svrhe realizacije RSZ, **rodna ravnopravnost** se odnosi na jednaka prava i mogućnosti za žene i muškarce u zakonima i politikama i jednak pristup resursima i uslugama unutar porodice, zajednica i društva. Rodna ravnopravnost odnosi se na to da žene i muškarci treba da imaju jednake mogućnosti za pristup i učešće u svim sferama života, kao što je demokratsko upravljanje, donošenje odluka i zakona i sektor bezbjednosti, na primjer. Rodna ravnopravnost iziskuje da žene i muškarci dobijaju adekvatnu i pravičnu zaštitu svojih ljudskih prava, uključujući pravo na život bez nasilja u bezbjednom domu i zajednici koji im pružaju podršku.⁸

---

⁸ *Rodna ravnopravnost i ženska prava, Informativni list* (Varšava: ODIHR, 2017), <<http://www.osce.org/odihr/303541?download=true>>.

Rodna ravnopravnost ima višestruke implikacije u kontekstu RSZ. Između ostalog obezbjeđuju se jednaka prava u raspodjeli resursa i dobiti, kao i u pristupu službama i drugim resursima; jednako se uzimaju u obzir interesi, potrebe i prioriteta žena i muškaraca u formulisanju zakona i politika; i obezbjeđuju se jednake mogućnosti za žene i muškarce, a u isto vrijeme se uzimaju u obzir njihove jasne potrebe i prioriteta.

Uvođenje RSZ obično uključuje nekoliko faza:

- 1** Prije svega, potrebna je **temeljita analiza trenutnog stanja (statusa quo) iz rodne perspektive i ista takva analiza mogućih različitih potreba i prioriteta žena i muškaraca** u vezi sa zakonom koji se razmatra. Ta analiza, koja se obično naziva “**rodna analiza**”, ima za cilj da sistematično identifikuje ključna pitanja koja doprinose rodnoj neravnopravnosti tako da se ona mogu na pravi način rješavati predmetnim zakonom. Ova se analiza može opisati kao analiza razlika koje postoje između žena i muškaraca u uslovima, potrebama, stopi učešća, pristupu resursima i razvoju, kontroli imovine i moći odlučivanja. Ona obično ima za osnov postojeću bazu dokaza o rodnim razlikama u nekom sektoru, a može da iziskuje i prikupljanje novih podataka;
- 2** Drugo, ova analiza obuhvata i **analizu vjerovatnog uticaja zakona** na ciljne grupe, i analizu kojom se utvrđuje da li se potrebe i prioriteta žena i muškaraca, koji su identifikovani kao dio inicijalne analize, rješavaju predmetnim zakonom;
- 3** Treće, na osnovu nalaza prethodnih koraka, proces uvođenja rodno-senzitivnog zakonodavstva iziskuje integraciju, ako je to primjenjivo, **rodno-fokusiranih intervencija, perspektiva ili pitanja** u predmetni zakon, i
- 4** Na kraju, održiv proces uvođenja RSZ uključuje izradu **rodno-senzitivnih pokazatelja** koji će omogućiti redovno praćenje i evaluaciju napretka na ostvarivanju navedenih rodni ciljeva.

Detaljne smjernice za implemenaciju svakog od koraka predviđene su u Dijelu III ovog Vodiča.

Da bi se pojasnilo značenje RSZ, možda je korisno shvatiti što **RSZ NIJE**:

- **RSZ ne znači puko uključivanje izraza “rod” ili “rodna ravnopravnost” u već postojeće zakone, politike ili aktivnosti.** RSZ ide dalje od

pukog uključivanja “odgovarajuće” terminologije u zakonodavstvo i iziskuje odgovorno uključivanje percepcije, iskustva, znanja i interesa i žena i muškaraca u zakonodavni proces, kao dio posebnih aktivnosti propisanih zakonom i za žene i za muškarce.

- **RSZ nije samo za žene.** RSZ se ne bavi isključivo ženama već odnosom između žena i muškaraca na dobro i jednih i drugih. U mnogim slučajevima, RSZ ima za cilj da obezbijedi jednake uslove za žene, tako da mogu da iskoriste jednake mogućnosti. Međutim, RSZ također može uključivati posebno usmjereno djelovanje za žene i/ili muškarce, tamo gdje su oni izloženi diskriminaciji zbog toga kako se rodne uloge doživljavaju.
- **RSZ nije samo rodna ravnoteža i rodni paritet.** Rodna ravnoteža često se koristi kao izraz u oblasti upravljanja ljudskim resursima, a odnosi se na broj zaposlenih žena u odnosu na broj zaposlenih muškaraca. Međutim, rodna ravnoteža može da se odnosi i na odnos žena i muškaraca u bilo kakvoj aktivnosti (npr. broj žena i muškaraca koji završe neki obrazovni nivo, ili broj žena i muškaraca koji koriste neku zdravstvenu ustanovu). Iako je postizanje rodne ravnoteže dobar korak ka postizanju ravnopravnosti, RSZ se ne odnosi samo na brojke, već na suštinu. Jednostavno prebrojavanje žena i muškaraca i povećanje broja žena koje su prisutne u nekom prostoru ne vodi nužno do rodno-senzitivnog zakonodavstva. Ako se teži samo ka rodnoj ravnoteži to također može netačno da implicira da su svi muškarci neosjetljivi na rodna pitanja. Rodno-uravnoteženo učešće doživljava se kao jedan korak ka postizanju ravnopravnosti.
- **RSZ nije nužno “rodno neutralno”.** Rodno-neutralni pristup pretpostavlja da žene i muškarci imaju iste potrebe i probleme. Međutim, iskustvo pokazuje da žene i muškarci mogu da imaju različite potrebe i prioritete. Žene i muškarci mogu da imaju različite uloge u društvu, različite odgovornosti i različit nivo pristupa resursima i dobrima. U većini društava, muškarci obično dominiraju odlučivanjem u zajednici i u domaćinstvu tako da, zapravo, “rodno-neutralni” pristupi mogu da budu reakcija više na muške prioritete nego rješavanje potreba žena.
- **RSZ nije ograničeno na unapređenje formalne ravnopravnosti pred zakonom.** Kada se analiziraju konkretni životi muškaraca i žena često se otkrivaju različiti stvarni svjetovi. Žene su često izložene diskriminaciji na tržištu rada, nedovoljno su zastupljene u tijelima odlučivanja, a i dalje nose veći teret u obavljanju neplaćenih poslova kod kuće. S druge strane, životni vijek muškaraca u mnogim slučajevima i dalje je kraći nego životni vijek

žena, pošto se možda nedovoljno pažnje posvećuje potrebama muškaraca u oblastima zdravlja i bezbjednosti. Manja je vjerovatnoća za muškarce nego za žene da se obrate ljekaru kada su bolesni, a i kada to učine za njih je manja vjerovatnoća da će prijaviti svoje simptome bolesti ili oboljenja.

- **RSZ ne znači pristup ženama ili muškarcima po principu “jedna mjera za sve”.** Žene i muškarci ne predstavljaju homogene grupe, već njihova iskustva mogu da budu raznovrsna, bazirana na mnogim karakteristikama kao što su starost, bračno stanje, etnička pripadnost, invaliditet i mnoge druge. Stoga ne iznenađuje da zakonodavstvo i politike vlade imaju različite uticaje na svaku pod-grupu. U tom kontekstu, u RSZ nije samo riječ o jednakim mogućnostima već i o ravnopravnosti ishoda. Kada se ljudima ponudi mogućnost, oni treba da imaju sposobnosti da iskoriste tu mogućnost, uz pomoć društva da se uklone prepreke učešću. To pomaže da se postigne više ravnopravnosti za svakog pojedinca.

b) Prednosti RSZ

RSZ je jedan od pristupa institucionalizovanju unapređivanja rodne ravnopravnosti i postizanja različitih društveno-ekonomskih benefita.

Kako međunarodno iskustvo pokazuje, smanjivanje rodne neravnopravnosti vodi ka većim stopama rasta i pomaže da se postigne niz različitih razvojnih ciljeva. Neki od benefita RSZ uključuju sljedeće:

- ***Doprinos javnim politikama koje se baziraju na dokazima i koje su izraz reakcije na potrebe i prioritete*** – Sveobuhvatna RSZ analiza ispituje raspodjelu resursa na žene i muškarce korisnike resursa i uticaj javnih politika i javnog trošenja na njih. Ovakva analiza zakonodavcima daje solidnu - i inače nedostupnu - osnovu baziranu na dokazima koja im služi kako bi bolje shvatili potrebe i prioritete svojih biračkih tijela, i obezbijedili da novo zakonodavstvo bude odgovor na konkretne potrebe i tražnju na terenu, čime će se umanjiti rodna neravnoteža. Naravno, vjerovatnoća da će se zakon ili politika temeljito implementirati značajno se poboljšava ako su perspektive i potrebe svih grupa korisnika uzete u obzir;
- ***Poboljšanje zakonodavne transparentnosti i odgovornosti*** – Identifikovanjem uticaja zakonodavstva iz rodne perspektive, RSZ analiza doprinosi transparentnosti i odgovornosti cjelokupnog zakonodavnog procesa. Ona takođe omogućava nevladinim činiocima da prate uspješnost vlade u različitim oblastima i da poziva javne zvaničnike na odgovornost;

- **Poboljšanje inkluzivnosti i kvaliteta odlučivanja** – Osnaživanje žena kao ekonomskih, političkih i društvenih aktera može da promijeni političke odluke i da učini institucije reprezentativnijim za niz različitih glasova. Pristup RSZ obezbjeđuje da se stanovišta različitih grupa građana predstave u svim fazama zakonodavnog procesa;
- **Praćenje koliko su ostvareni ciljevi politike** – RSZ analiza omogućava praćenje nivoa do kog su dostignuti međunarodni i domaći standardi za poboljšanje ravnopravnosti žena i muškaraca kao i drugi ciljevi politike. Ona takođe pomaže u utvrđivanju razlika između međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva koje utiču na žene i muškarce u različitim društveno-ekonomskim i političkim kontekstima;
- **Poboljšanje ekonomskog rasta** – Prema Svjetskom izvještaju o rodnoj ravnopravnosti i razvoju (2012. godina), koji je pripremila Svjetska banka, žene sada predstavljaju 40% globalne radne snage, 43% svjetske radne snage u poljoprivredi i više od polovine svih studenata/kinja na univerzitetima u svijetu.⁹ Produktivnost će porasti ukoliko se njihove vještine i talenti koriste na djelotvorniji način. Na primjer, donošenjem zakona kojima se ukidaju određene prepreke kojima se diskriminišu žene koje rade u određenim sektorima ili zanimanjima (npr. u poljoprivredi ili kod pristupa kreditima) ekonomska produktivnost u nekim zemljama mogla bi se povećati za čak 25%. Kompanije koje imaju jako dobar bilans ostvarenih rezultata u oblasti rodnog diverziteta imaju 15% veću vjerovatnoću da će imati veću zaradu nego slične kompanije koje nemaju takve rezultate.¹⁰
- **Borba protiv diskriminacije** – Prema izvještaju organizacije *UN Women* “Napredak žena u svijetu” (*Progress of the World's Women*) za period 2015-2016, globalno gledano, žene zarađuju gotovo četvrtinu manje nego muškarci koji obavljaju potpuno isti posao.¹¹ Povrh toga, žene obavljaju 75% neplaćenog posla u svijetu i ipak troše, u prosjeku, 90% svoje zarade na porodicu, stvarajući pozitivan efekat talasa u svojim zajednicama. Temeljita analiza RSZ može da otkrije ove i druge diskriminatorne obrasce i da pomogne da se oni ublaže tako što će ugraditi odgovarajuće mjere u novo zakonodavstvo; i

---

9 “Rodna ravnopravnost i razvoj”, Izvještaj o svjetskom razvoju, 2012, <<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4391>>.

10 *Ibid.*

11 “Napredak žena u svijetu 2015-2016”, UN Women, 20. oktobar 2015, <<http://progress.unwomen.org/en/2015>>.

- **Jačanje vladavine prava** – Postoji sve više dokaza da razumijevanje rod-nih odnosa, identiteta i neravnopravnosti u zakonodavnom procesu može da pomogne da se poboljša vladavina prava. Na primjer, krivična djela imaju duboko drugačiji uticaj na žene i na muškarce. Istraživanja pokazuju da su mladi muškarci vulnerabilniji na vrbovanje u organizovane kriminalne grupe, dok je više žena izloženo riziku od nasilja kod kuće počinjenog od strane lica koje poznaju. Žene i muškarci često naglašavaju različita pitanja i unose različite perspektive, iskustva i rješenja za probleme. Razumijevanje ovih razlika i nejednakosti može da pomogne da se utvrde potrebe, usmjeri pomoć i obezbijedi da zakonodavstvo ispuni sve društvene potrebe i prioritete.

c) Do čega dolazi kada nema RSZ?

Prava, benefiti, usluge i mogućnosti koje su propisane zakonima i politikama mogu da utiču na muškarce i žene na različit i neravnopravan način. Ignorisanje očigledno drugačijih potreba i kapaciteta žena i muškaraca značajno će smanjiti efikasnost i uticaj zakona i politika i može da pogorša neravnopravnost. Uporne razlike i disparitet između žena i muškaraca može da znači da žene moraju da snose više troškova nedovoljnog razvoja i da imaju manje benefita od reforme zakonodavstva nego muškarci.

Nedostatak orodnjavanja u zakonodavnom procesu nema samo negativne posljedice za žene, već za društvo u cjelini. Pošto žene predstavljaju polovinu resursa i polovinu potencijala u svakom društvu, njihovi resursi i potencijal ostaće neiskorišćeni ukoliko žene budu sputane neravnopravnošću i diskriminacijom. Kada nema pouzdanih dokaza za to da li i kako zakonodavstvo doprinosi takvim neravnopravnostima i diskriminaciji, postaje teže zaista razumjeti kako se one mogu ublažiti.

RSZ je od vitalnog značaja za obezbjeđivanje dugoročnog ekonomskog i društvenog razvoja, pošto omogućava sistematično identifikovanje mogućnosti za unapređenje rodne ravnopravnosti u svim zakonima i politikama koje usvoji vlada. U operativnom smislu, orodnjavanje omogućava kreatorima politike i praktičarima da se ne fokusiraju samo na ishode rodne neravnopravnosti, već i da identifikuju proces koji ih uzrokuje i da se njime pozabave.

d) Uloga zakonodavnih tijela u RSZ

Zakonodavna tijela mogu da kreiraju prostor za dijalog i da pripreme zajedničke agende koje će uključivati sve glasove, prioritete i interese u društvu. Ta tijela su u dobroj poziciji da budu značajan uzor za organe vlade i druge or-

ganizacije u orodnjavanju čitavog zakonodavnog procesa. Orodnjavanje u zakonodavnim tijelima obezbjeđuje da se pitanja, potrebe i iskustva žena i muškaraca u potpunosti uzmu u obzir u osmišljavanju, implementaciji, praćenju i evaluaciji zakonodavstva.

Usvajanje rodno-senzitivnog pristupa omogućava zakonodavcu da postigne sljedeće ciljeve:

Obezbjeđivanje da ljudska prava i žena i muškaraca budu u potpunosti priznata i garantovana u postojećem i novom zakonodavstvu kroz sveobuhvatnu rodnu analizu uticaja zakona i korišćenjem odredbi koje donose novi zakoni za osnaživanje muškaraca i žena;

Doprinos izradi rodno-senzitivnog budžeta koji na pravi način uzima u obzir različite potrebe i prioritete žena i muškaraca, i pokušava da ukine svaku postojeću diskriminaciju i neravnopravnost;

Praćenje rada vladinih agencija i službenika kako bi se obezbijedilo da oni poštuju međunarodne i domaće obaveze vezane za rodnu ravnopravnost i ugrađivanje komponente roda u njihov svakodnevni rad; i

Kreiranje mreža za saradnju različitih stranaka, razmjenu znanja i izgradnju kapaciteta kako bi zakonodavci promovisali principe rodne ravnopravnosti i ublažili sve postojeće političke, društvene ili ekonomske neravnopravnosti između muškaraca i žena.

Detaljne smjernice za institucionalizovanje RSZ u zakonodavnim tijelima mogu se naći u Dijelu IV.

Dio III. Analiza RSZ

U ovom dijelu nude se smjernice korak-po-korak za obezbjeđivanje da novi prijedlozi zakona ili postojeći zakoni budu rodno senzitivni. Ovi koraci obuhvataju (i) rodno fokusiranu analizu sadašnje rodne situacije u datom sektoru; (ii) analizu vjerovatnog uticaja novog zakona na potrebe i interese iz rodne perspektive; (iii) integraciju, ako je to prikladno, rodno-fokusiranih aktivnosti koje odgovaraju utvrđenim potrebama na osnovu roda; i (iv) razradu rodno-senzitivnih pokazatelja za praćenje napretka.

Iako se pojačana pažnja posvećuje važnosti postizanja rodne ravnopravnosti u obrazovanju, većina nastojanja do danas bilo je fokusirano na ocjenu rodnog pariteta - jednakog broja ili omjera djevojčica i dječaka koji imaju pristup obrazovnim mogućnostima. Iako je rodni paritet važan, orodnjavanje obuhvata širi koncept, i rodni paritet je samo jedan njegov dio. Postizanje rodne ravnopravnosti ne znači samo jednak pristup obrazovanju za djevojčice i dječake, već pretpostavlja isti nivo kvaliteta i ishode obrazovanja.

KORAK 1 Razumijevanje rodnih pitanja u nekom konkretnom sektoru: analiza potreba

Rodno senzitivno zakonodavstvo iziskuje da bude bazirano na temeljitoj analizi sa aspekta roda. Takva analiza je preduslov da se obezbijedi da svaki korak osmišljavanja, planiranja, implementacije, praćenja i evaluacije zakona i politika uzme u obzir postojeće rodne razlike (disparitete). Ona stvara mogućnost da se identifikuju i rješavaju rodne potrebe tokom životnog ciklusa neke pravne intervencije i omogućava korisnicima da ocijene način na koji će intervencije uticati na rodne uloge, odnose i odgovornosti.

U zapošljavanju, ako se ženama olakša da pronađu posao u obrazovnom ili zdravstvenom sektoru mogu se ispuniti njihove praktične potrebe da imaju prihod; ali ako nema promjena u podjeli posla koje bi došle uz to, teret kućnih poslova i dalje će umanjivati mogućnost žena da se uključe u rad na poslu koji se plaća ili da napreduju u karijeri.

U obrazovanju, praktična potreba može da bude opredjeljivanje dodatnih sredstava za sport za djevojčice, a strateška potreba može da bude da se djevojčice uključe u sportove u kojima obično učestvuju samo dječaci.

U staranju za djecu, praktična potreba bila bi da se subvencioniraju postojeći dnevni centri za staranje za djecu iz siromašnih porodica ili djecu samohranih majki, dok bi strateška potreba bila reformisati politike roditeljskog odsustva koje bi omogućile da i majke i očevi mogu da uzmu slobodne dane da bi se starali za svoju djecu. Zbog toga je, kada se osmišljavaju zakoni i politike, važno uzeti u obzir i praktične potrebe i pozabaviti se postojećim neravnopravnostima u konkretnom kontekstu, sa dugoročnom strateškom perspektivom koja ima za cilj da rješava korjene uzroka takvih nejednakosti.

Sveobuhvatna rodno bazirana analiza počinje **studijom o praktičnim i strateškim potrebama muškaraca i žena kroz prikupljanje podataka i uključivanje interesnih grupa (stejkholdera).**

i. Definisanje analize potreba

Prvi korak RSZ analize jeste da se ocijeni trenutna situacija i potrebe žena i muškaraca u konkretnom sektoru na koji je zakon usmjeren. Ta analiza potreba ima za cilj da identifikuje ciljnu grupu zakona, da razumije moguće razlike u potrebama i interesovanjima žena, djevojčica, muškaraca i dječaka, da utvrdi njihove praktične i strateške potrebe i prioritete, i da utvrdi da li postoje nejednakosti između žena i muškaraca (ili podgrupa žena i muškaraca) koje treba riješiti zakonom.

Analiza potreba obično se fokusira na dva faktora:

- **Praktične potrebe** – Ove potrebe, koje proističu iz svakodnevnog života žena i muškaraca, baziraju se na društveno uslovljenim rodним ulogama. One su često povezane sa roditeljskim dužnostima i kućnim poslovima koje se češće pripisuju ženama nego muškarcima.
- **Strateške potrebe** - Ove potrebe obuhvataju iskorjenjivanje zavisnosti žena od muškaraca u društvu i stvaranje više mogućnosti za žene. One zavise od konkretnih društvenih, ekonomskih i političkih uslova. Obično su ove potrebe vezane za pitanja jednakosti, kao što je jednak pristup žena mogućnostima za zapošljavanje i profesionalnu obuku, jednaka plata za rad jednake vrijednosti, pravo na vlasništvo nad zemljištem i nekretninama i zaštita od seksualnog zlostavljanja i nasilja u porodici, kao i reproduktivna prava i slobode. Rješavanje ovih pitanja vodi ka postepenom postizanju rodne ravnopravnosti.

Naročitu pažnju treba posvetiti posebnim potrebama različitih podgrupa. Različite žene i muškarci imaju različite potrebe koje su često vezane za njihovu klasnu i etničku pripadnost, starost, porodični status i sastav, invaliditet i druge faktore. Urbane žene srednje klase ne zastupaju nužno tačno stavove i prioritete siromašnih, ruralnih žena, na primjer. Te razlike moraju se uzeti u obzir da bi se tačno shvatile potrebe, interesi i prioriteti tih podgrupa.

Temeljita, rodno-bazirana analiza potreba mora da počiva na solidnim i sveobuhvatnim podacima i na konsultovanju sa interesnim grupama (stejholderima) koji mogu da obezbijede dodatne informacije:

- **Prikupljanje podataka** - Koji podaci i izvori su dostupni i koji se podaci i izvori mogu koristiti?
- **Konsultovanje sa interesnim grupama (stejholderima)** - Koji službenici/e vlade, organizacije civilnog društva, udruženja stručnjaka/inja i firme iz privatnog sektora mogu da se konsultuju da bi se bolje razumjeli rodni aspekti situacije u konkretnom sektoru?

ii. Prikupljanje podataka

Tačno i detaljno prikupljanje podataka sastavni je dio uspješne analize rodni potreba. Podaci treba da obuhvataju i kvalitativne i kvantitativne informacije, kako bi se izmjerili svi aspekti rodne neravnopravnosti unutar jednog društva ili sektora i kako bi se utvrdili sadašnji uslovi, trendovi i uticaji. **I kvantitativni podaci raščlanjeni po polu¹² i kvalitativni podaci važni su za rodno-zasnovanu analizu.** Obje vrste podataka potrebne su da bi se ispitala postojeća rodna ravnoteža u okviru nekog specifičnog konteksta ili sektora.

Posebna pitanja koja treba da se riješe u ovoj fazi uključuju:

- *Dostupnost* – Kakvi su podaci raščlanjeni po polu dostupni u predmetnom sektoru? Kakav je kvalitet podataka?

---

12 Podaci raščlanjeni po polu znače da brojimo muškarce i žene odvojeno kada prikupljamo informacije o aktivnostima i benefitima. Podaci raščlanjeni po polu važni su jer pomažu da se ocijeni da li je neka inicijativa uspješna u usmjerenosti i donošenju dobra ženama, muškarcima, dječacima i djevojčicama kako je planirano. Pokazatelji treba da preciziraju da svi podaci o ciljnim grupama i korisnicima treba da budu raščlanjeni po polu. Informacije mogu da budu raščlanjene i po drugim ključnim varijablama, u zavisnosti od vrste inicijative, ciljne grupe i konteksta, kao što je društveno-ekonomska grupa, starost, etnička pripadnost, rasa, vjera, invaliditet ili lokacija (ruralno ili urbano).

- *Analiza* – Da li podaci pokazuju rodne razlike ili rodnu interakciju sa sljedećim društveno-ekonomskim varijablama: starost, obrazovanje, etničko porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, bračni i porodični status, grupa prihoda, invaliditet ili bilo kojim drugim varijablama.
- *Potreba za dodatnim podacima* - Koji podaci raščlanjeni po polu moraju da se prikupe? Ko može da ih prikupi? Koji su troškovi prikupljanja tih podataka?

Na primjer **sljedeće vrste podataka mogu da budu korisne kao osnov za rodnu analizu potreba u sektoru obrazovanja:**

- **Podaci u oblasti obrazovanja raščlanjeni po polu** treba da uključe informacije kao što su stopa upisa, zadržavanja učenika/ca u obrazovnom procesu i završavanja obrazovanja na osnovnom, srednjem i tercijarnom nivou. Takođe je korisno prikupljati i analizirati podatke o širim pitanjima koja utiču na pristup obrazovanju i na rezultate, kao što su udaljenost između stana i škole, prevozna sredstva i koliko ih dječaci i djevojčice koriste, mjerenje svijesti kod roditelja o obrazovnim mogućnostima i stope pismenosti kod odraslih. Kvalitet škola, društveno-ekonomski status porodica, regionalna ograničenja dostupnosti kvalifikovanih nastavnika/ca, zdravstvene barijere i ishrana takođe treba da se uzmu u obzir i mjere, koliko je moguće, u školi, zajednici, na regionalnom, i nacionalnom nivou.
- **Kvalitativni podaci o školskoj sredini i zajednici u kojoj se dijete podiže jednako su važni.** Školska sredina u kojoj dolazi do rodno-zasnovanog nasilja, diskriminacije ili zlostavljanja nije bezbjedna za učenike niti pogodna za učenje. Slično tome, važno je da se razumije da li se djevojčice i dječaci eksplicitno ili implicitno navode u određene oblasti (npr. društvene nauke za djevojčice, prirodne nauke za dječake) kroz izbor nastavnih planova i programa i druge faktore.
- Rodni analitičari/ke takođe treba da prikupljaju **informacije o eksternim faktorima koji mogu da utiču na mogućnost dječaka ili djevojčica da pristupe obrazovanju**, bilo da su fizički, psihološki ili kulturološki. Na primjer, podaci o prosječnoj starosti kada djevojčice počnu da se udaju i imaju djecu ili o pristupu djevojčica higijenskim proizvodima može da obezbijedi uvid u potencijalne uzroke pojačanog odsustvovanja ili odustajanja od obrazovanja. Podaci o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, uključujući i stopu zaraze HIV/AIDS-om, informacije o starosti prilikom početka seksualnih aktivnosti i statistički podaci o zdravlju majki mogu da budu korisni u određivanju nekih od najznačajnijih uzroka rodni neravnopravnosti, pošto odražavaju faktore iz zdravstvenog sektora koji utiču na obrazovanje. Sa druge strane, dječaci, jednako kao djevojčice,

moгу da se suoče sa negativnim vršnjačkim pritiskom da se ne trude previše ili da moraju da postignu određene rezultate. U siromašnim i urbanim sredinama, pritisak da se napusti škola i da se počne raditi može više da utiče na dječake.

Rubrika 1. Izvori za prikupljanje podataka

Postoje različite vrste izvora koje se mogu koristiti za prikupljanje i sortiranje podataka. Oni obuhvataju međunarodne, nacionalne i lokalne baze podataka koje vode vlade i službe za statistiku, međunarodne organizacije, nevladine organizacije i organizacije za pomoć. Lista određenih raspoloživih baza podataka i indeksa koji se mogu koristiti kao baze za istraživanja o rodnoj ravnopravnosti dostupni su u studiji koju je objavila Švedska međunarodna razvojna agencija (SIDA), "Instrument: Pokazatelji za mjerenje rezultata u oblasti rodne ravnopravnosti."¹ Takođe su obuhvaćena demografska i zdravstvena istraživanja, baze podataka o zakonima o radu i zapošljavanju i podaci o ljudskim pravima, kao i potencijalni pokazatelji koji mogu da se koriste da bi se mjerila rodna ravnopravnost u različitim sektorima. Neki od ovih izvora podataka obuhvataju:

- **OECD, Baza podataka o rodu, institucijama i razvoju:** 60 institucionalnih varijabli u bazi podataka koje variraju od ponašanja u domaćinstvu do društvenih normi;
- **Baza podataka MOR-a o uslovima rada i zakonima o zapošljavanju:** ova baza podataka sadrži podatke o propisima o zaštiti majki, minimalnim zaradama i radnom vremenu. Predstavljene su aktuelni tekstovi i tumačenja.

1 Informacije raščlanjene po polu znače da brojimo muškarce i žene odvojeno kada prikupljamo informacije o aktivnostima i benefitima. Podaci raščlanjeni po polu važni su jer pomažu da se oциjeni da li je neka inicijativa uspješna u usmjerenosti i donošenju dobra ženama, muškarcima, dječacima i djevojčicama kako je planirano. Pokazatelji treba da preciziraju da svi podaci o ciljnim grupama i korisnicima treba da budu raščlanjeni po polu. Informacije mogu da budu raščlanjene i po drugim ključnim varijablama, u zavisnosti od vrste inicijative, ciljne grupe i konteksta, kao što je društveno-ekonomska grupa, starost, etnička pripadnost, rasa, vjera, invaliditet ili lokacija (ruralno ili urbano).

- **Ključni pokazatelji tržišta rada Međunarodne organizacije rada:** podaci na nivou države o 20 ključnih indikatora tržišta rada od 1980. godine;
- **UNAIDS:** podaci iz ankete o globalnoj epidemiji AIDS-a;
- **UNDP, Indeks rodnoг razvoja:** indeks pokazatelja povezanih sa rodom;
- **Rodna statistika Ekonomske komisije UN za Evropu (UNECE):** podaci iz nacionalnih zavoda za statistiku koje je prikupio UNECE;
- **UNStats:** 60 pokazatelja za mjerenje napretka ka ostvarivanju Milenijumskih razvojnih ciljeva;
- **Svjetska banka, GenderStats:** kompilacija podataka o ključnim rodним pitanjima prikupljenih od nacionalnih zavoda za statistiku, baza podataka UN i istraživanja koje je sprovela ili finansirala Svjetska banka;
- **Svjetska banka, Biblioteka zakona koji se bave pitanjima roda:** baza podataka zakona i drugih propisa na nivou različitih država koji imaju uticaj na ekonomski status žena;
- **Svjetska banka, Žene, biznis i pravo:** ovi pokazatelji sastavljeni su korišćenjem kodifikovanih izvora prava na nivou država - kao što su ustavi, porodični zakoni, zakoni o braku, zakoni o radu, postupci za izdavanje pasoša, pravila o državljanstvu, zakoni o nasljeđivanju, poreski propisi, zakoni o zemljištu i zakonici o socijalnom osiguranju - kao i odgovora ljudi iz prakse iz različitih država. Podaci su prikupljeni direktno iz teksta zakona; i
- **Svjetski razvojni forum, Indeks globalnog rodnoг jaza:** indeks osmišljen da mjeri rodno-zasnovani jaz u pristupu resursima i mogućnostima u pojedinačnim zemljama na osnovu četiri dimenzije. Pokazatelji su uzeti iz različitih izvora.

Kada se završi sa prikupljanjem podataka, treba ocijeniti njihov kvalitet i sveobuhvatnost. Da li su dostupni podaci dovoljni da se ocijeni postojeća rodna ravnoteža i praktične i strateške potrebe raznih rodni pod-grupa? Ukoliko podaci nisu adekvatni, možda su, da bi se prikupljanje podataka završilo, potrebni posebni instrumenti i istraživanja (npr. anketa domaćinstava u nekoj specifičnoj oblasti).

iii. *Interakcija sa interesnim grupama (stejholderima)*

Konsultovanje sa interesnim grupama (stejholderima) o njihovim potrebama može da doprinese rodno-zasnovanoj analizi i produbi je, potvrđujući nalaze i dodajući uvide, predlažući rješenja i obogaćujući i usaglašavajući politiku i zakonodavne planove. Konsultovanje može da bude korisno i za identifikovanje odgovarajućih pokazatelja za praćenje i za kasnije (*follow-up*) aktivnosti. Interesne grupe (*stejholderi*) mogu da pomognu i tako što će ponuditi ideje za jačanje i promovisanje ciljeva rodne ravnopravnosti. Ublažavanje negativnih uticaja postojećih neravnopravnosti treba da se istraži kroz participatorni i konsultativni proces.

Ove interesne grupe (*stejholderi*) uključuju sljedeće:

- **Potencijalne korisnike zakona** - U sektoru obrazovanja, na primjer, oni mogu da uključuju direktore/ice škola, nastavnike/ce, predstavnike/ce udruženja roditelja i nastavnika/ca i učenike/ce. Javni procesi odlučivanja mogu se organizovati sa ovim interesnim grupama u formi javnih rasprava, *onlajn* foruma ili drugim sredstvima.
- **Predstavnici vlade** - Poslanici/ce i predstavnici/e vladinih organa koji će biti uključeni u implementaciju zakona.
- **Civilno društvo, akademska zajednica i mediji** - Kada se uključuju stejholderi od izuzetnog je značaja uspostaviti dobru saradnju sa civilnim društvom i organizacijama za ljudska prava koja imaju stručna znanja u oblasti rodne ravnopravnosti. Feminističke i ženske organizacije su prioritet, jer mogu da doprinesu jačanju rodne perspektive koja je potrebna tokom samog procesa. U proces treba da se uključe i pripadnici akademske zajednice i *think tankova* koji rade na relevantnim pitanjima, kao i novinari/ke koji izvještavaju o relevantnom sektoru.

Procesi odlučivanja u javnom sektoru mogli bi da se drže otvorenima i inkluzivnima u okviru skupštinskih odbora, političkih klubova žena i drugih mreža

(v. Dio IV). Takođe bi mogli da se sprovode kao dio posjeta poslanika/ca njihovom biračkom tijelu kroz javne sastanke skupština opština i onlajn konsultacije. Važno je obezbijediti da se ove mogućnosti za konsultovanje na pravi način oglašavaju svim relevantnim interesnim grupama (*stakeholderima*) i da širok niz različitih glasova i perspektiva može da se čuje.

iv. Kompiliranje

Informacije prikupljene kao dio aktivnosti prikupljanja podataka i konsultovanja interesnih grupa treba da se kompiliraju i analiziraju da bi se odgovorilo na neka od sljedećih pitanja (prilagođenih za svaki sektor i oblast zakonodavstva):

- Koji su najznačajniji ciljevi rodni podgrupa (npr. djevojčica, dječaka, mladih žena/muškaraca, žena/muškaraca u adolescentnom dobu, samohranih roditelja, zaposlenih roditelja, starijih žena/muškaraca) u tom sektoru?
- Koje su postojeće nejednakosti između žena i muškaraca (ili podgrupa žena i muškaraca)?
- Koji su praktični i strateški interesi, potrebe i prioriteti svake od ovih podgrupa?
- Koje su prepreke koje sprečavaju ispunjavanje ovih potreba i prioriteta za svaku podgrupu?

Čak i kada diskriminacija nije izravno očigledna, rodna analiza treba da obrati pažnju na podmuklije načine postojanja rodni razlika. Na primjer, u obrazovanju, suptilno spuštanje očekivanja za djevojčice u nastavi, kao recimo u matematici i prirodnim naukama, može da dovede do veoma konkretnih razlika u rezultatima. Kada se djevojčice obeshrabruju da postignu rezultate, bilo da je to putem diskriminatornog tretmana u učionici ili u udžbenicima ili nastavnom programu koji nameće restriktivne rodne stereotipe, rezultati su lošiji.

Koristan pristup strukturiranju rodne analize jeste fokusiranje na rodne razlike i potrebe na *pojedinačnom nivou, institucionalnom nivou i nivou makro-politike*. Sljedeći primjer **analize potreba u kontekstu pristupa finansijskim uslugama** može da bude dobra ilustracija.

Rubrika 2. Pristup finansijskim uslugama za žene i muškarce

Prijedlog zakona koji ima za cilj da olakša preduzeticama pristup kreditiranju treba da uzme u obzir sljedeće elemente:

Na individualnom nivou – Žene i muškarci imaju različite potrebe za kreditima za generisanje prihoda i drugim šemama. Žene obično kontrolišu novac za male stvari potrebne domaćinstvu, dok muškarci kontrolišu prihode za veće stavke. Moguće je da često žene ne znaju koja su njihova prava kada se prijavljuju za zajmove ili je manja vjerovatnoća da imaju vlasništvo nad imovinom koju mogu koristiti kao obezbjeđenje. Moguće je da se žene ne snalaze sa finansijskim jezikom i u komunikaciji sa finansijskim institucijama jer je veća vjerovatnoća da su muškarci vlasnici zemljišta i drugih osnovnih sredstava.

Institucionalni nivo – Struktura formalnog kreditnog sistema je obično hijerarhijska i nije je uvijek lako koristiti. Minimalni iznosi kredita mogu biti veliki pošto su troškovi zajmodavaca isti za procesuiranje velikih i za procesuiranje malih zajmova.

U nekim regionima, moguće je da su uglavnom muškarci zaposleni u formalnim kreditnim sistemima i moguće je da se smatra neprikladnim da žena posluje sa bankama. Neformalni izvori kredita često su pozajmljivači novca kojima možda više odgovara da posluju sa muškarcem koji je glava porodice. Informacije o kreditnim sistemima distribuiraju se putem medija i "od usta do usta". Preduzetnice koje se bave biznisom manjeg obima često se suočavaju sa predrasudama pošto se ne doživljavaju kao "ozbiljne" preduzetnice ili ih finansijske institucije ne smatraju "ozbiljnima", pa im je teže da dobiju kredit.

Nivo politike – Državni propis sprečava finansijske institucije da pozajmljuju novac pojedincima koji nemaju osnovni kapital, na primjer poljoprivrednicama. Iako vlade mogu da se trude da promovišu preduzetništvo, složenosti tih aktivnosti izgleda odvrća vladine institucije od nuđenja zajmova. Često ne postoje dodatni kanali za obezbjeđivanje malih zajmova ili kredita pojedincima koji to zaslužuju.

Izvor: Modul o orodnjavanju: Pristupi i metodologije (Torino: ITC/ILO, Rodni kampus, Torino, 2006).

Ova analiza situacije implicira da žene imaju neke od sljedećih potreba:

- **Praktične potrebe** žena mogu da obuhvataju kreiranje kanala za prijavljivanje za male zajmove kroz namjenske programe vlada ili nevladine inicijative, pružanje pristupačnijih informacija o mogućnostima kreditiranja i pojednostavljivanje prijave za kredit. .
- **Strateške potrebe** uključuju promovisanje ideje ženskog preduzetništva u društvu i stvaranje sredine u kojoj je društveno prihvatljivije da žene postanu preduzetnice. Strateške potrebe uključuju i rad sa finansijskim institucijama na sprečavanju direktne ili indirektno diskriminacije žena, na ispitivanju mogućnosti reforme koja bi dovele do toga da finansijskim institucijama bude profitabilno da daju male kredite, te na iznalaženju alternativa uobičajenim uslovima koji se postavljaju za davanje kolaterala.

KORAK 2 Ocjena rodno uticaja konkretnog zakona

Informacije prikupljene u okviru analize potreba i konsultacija sa interesnim grupama (*stakeholderima*) treba temeljito analizirati da bi se **ocijenio konkretan rodni uticaj predmetnog zakona**. Ovaj korak RSZ analize pomjera fokus sa rodni implikacija na nivou sektora na rodne implikacije na nivou konkretnog predloga zakona ili zakona. Jednostavno nepisano pravilo u tom kontekstu je da kadgod je zakon usmjeren na "ljude" (građane, djecu, starije, zaposlene, preduzetnike, itd) on se zapravo tiče žena i muškaraca, djevojčica i dječaka i zato njegov rodni uticaj treba raščlaniti i ocijeniti.

Najznačajnija pitanja koja treba istražiti u ovoj fazi su: Da li će uticaj zakona biti drugačiji za žene nego za muškarce (npr. određena prava, nivo benefita, pristupačnost, dostupnost aktivnosti podrške, itd.)? Kako, zašto i u kojoj mjeri? (U Rubrici 3 nalazi se niz pitanja koja je korisno uključiti u ovu ocjenu.)

Rodni uticaj može da se ocijeni analizom sljedećih aspekata:

- **Idenifikovanje neposrednih i posrednih korisnika** – Ko su namjeravani korisnici/ce zakona? Koliko žena i muškaraca (i podgrupa žena i muškaraca) će imati koristi od tog konkretnog zakona (npr. od ponuđenih usluga, izgrađene infrastrukture, plaćenih gotovinskih transfera, itd.) i kako? Koliko žena i muškaraca će se suočiti sa negativnim implikacijama zbog tog zakona i zašto?
- **Mjerenje uticaja** – Koji su kratkoročni, srednjoročni i dugoročni ciljevi zakonodavstva i koji su namjeravani uticaji na različite podgrupe žena i muškaraca? Da li je vjerovatno da će zakon dovesti do nastavka postojećih nejednakosti ili ih umanjiti (na osnovu analize rodni potreba pomenute ranije u tekstu) i kako?

Ključna komponenta mjerenja uticaja jeste analiza "4R" koja se odnosi na neravnopravnosti između žena i muškaraca u smislu: reprezentativnosti (zastupljenosti), resursa, prava (engl. rights) i realnosti. Sljedeća pitanja mogla bi se uzeti u obzir u tom smislu:

- *Reprezentativnost (zastupljenost)* – uticaj zakona na rodni sastav ciljane populacije i reprezentativnost (zastupljenost) žena i muškaraca na mjestima na kojima se donose odluke;
- *Resursi* – uticaj zakona na raspoređivanje ključnih resursa kao što su vrijeme, prostor, informacije i novac, politička i ekonomska moć, obrazova-

nje i obuka, radna mjesta i karijera, nove tehnologije, zdravstvene usluge, stanovanje, prevozna sredstva i razonoda;

- *Prava* – uticaj zakona na implicitnu ili eksplicitnu, rodno-zasnovanu diskriminaciju, ljudska prava (uključujući život bez seksualnog nasilja i ponižavanja), i pristup pravdi, u pravnoj, političkoj i društveno-ekonomskoj sredini; i
- *Realnost* – uticaj zakona na stvarne i percipirane rodne uloge, rodnu podjelu rada, stavove i ponašanja žena i muškaraca, potvrđivanje i jačanje muških i ženskih stereotipa.

Rubrika 3. Posebna pitanja za ocjenu različitog uticaja nekog propisa na žene i muškarce

Opšta pitanja – Da li zakon promovira jednakost između žena i muškaraca? Da li zakon de facto jednako tretira žene i muškarce? Da li su adekvatno utvrđene posebne potrebe i okolnosti žena i muškaraca? Da li su potrebne posebne mjere koje bi bile usmjerene na žene ili muškarce? Da li zakon utiče na dugoročnu perspektivu postizanja rodne ravnopravnosti?

Odlučivanje – Da li zakon ima za posljedicu promjenu mogućnosti žena i muškaraca da utiču na donošenje odluka i učestvuju u njemu? Da li on jača mogućnosti i za žene i za muškarce da ravnopravno učestvuju u donošenju odluka u svim oblastima?

Ekonomski status – Da li zakon ima različite posljedice za ekonomski status žena i muškaraca? Koje su posljedice, na primjer, vezane za platu, oporezivanje ili benefite vezane za zaradu? Da li očekivane pozitivne ili negativne ekonomske promjene utiču naročito na žene ili na muškarce?

Lični život – Da li zakon različito utiče na položaj žena ili muškaraca na tržištu rada? Da li ima drugačije posljedice na zapošljavanje, uslove zapošljavanja, platu ili uslove rada u sektorima kojima dominiraju žene, odnosno u onima u kojima dominiraju muškarci? Da li su posebna rješenja potrebna da bi se obezbijedio status na tržištu rada

žena i muškaraca ili da bi, na primjer, bila pružena podrška odabiru i napredovanju u karijeri u ovoj oblasti? Da li je rodno zasnovana segregacija u različitim oblastima i profesijama oslabljena ili ojačana zakonom? Da li zakon podržava ravnotežu između posla i porodičnog života zaposlenih?

Biznis i industrija – Da li zakon ima drugačiji uticaj na firme u oblastima kojima dominiraju žene nego u onima u kojima dominiraju muškarci, ili na firme različite veličine? Da li zakon slabi preduzetničke mogućnosti bilo za žene ili za muškarce? Da li su potrebne posebne mjere da bi se podržalo preduzetništvo žena?

Obrazovanje – Da li zakon podržava obrazovne mogućnosti i profesionalni razvoj i žena i muškaraca nezavisno od sektora profesije ili obrazovanja? Da li su potrebna posebna rješenja da bi se podržale obrazovne prilike bilo za djevojčice ili dječake, žene ili muškarce?

Roditeljstvo – Da li zakon podržava i žene i muškarce u roditeljstvu i stvaranju porodice? Da li zakon drugačije utiče na roditelje sa starateljskim pravom i one bez njega? Da li zakon podstiče jednaku raspodjelu roditeljskog odsustva i podjelu odgovornosti za staranje nad djecom između žena i muškaraca? Da li su potrebne posebne mjere da bi se ojačalo porodijsko odsustvo za očeve i njihove odgovornosti?

Javne službe – Da li su posljedice pristupa potrebnim službama i pomoći različite za žene i muškarce? Da li su potrebni posebni aranžmani da obezbijede da i žene i muškarci dobiju takvu pomoć i usluge?

Dobrobit i zdravlje – Da li se uticaj zakona na mentalno i fizičko zdravlje ili dobrobit razlikuje u slučaju žena i u slučaju muškaraca? Da li su uzete u obzir razlike u faktorima rizika za zdravlje i dobrobit žena i muškaraca? Da li zakon smanjuje razlike u zdravlju između žena i muškaraca ili unutar neke od grupa? Da li zakon jača društveno učešće i dobrobit i žena i muškaraca?

Bezbjednost – Da li zakon ima različite posljedice za bezbjednost žena i muškaraca, prema njihovom iskustvu? Da su u zakonu uzeti u obzir različiti bezbjedonosni rizici za žene i muškarce kod kuće, na poslu i tokom rekreacije? Da li su potrebne posebne mjere da se smanji nasilje nad ženama?

Okruženje i uslovi života – Da li zakon utiče različito na uslove života ili na svakodnevn život žena i muškaraca? Da li zakon uzima u obzir i potrebe žena i potrebe muškaraca, na primjer, strukture u zajednici, planiranje prevoza ili dostupnost?

Razonoda – Da li zakon promovira mogućnosti i žena i muškaraca za razonodu i hobije? Da li kulturološke i sportske službe koje koriste žene odnosno muškarci uživaju jednaku podršku?

Izvor: *Rodne naočare: Priručnik za podršku radu na rodnoj ravnopravnosti u finskim ministarstvima*, (Helsinki: finsko Ministarstvo socijalnog staranja i zdravlja, 2013), <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74721>>S.

KORAK 3 Integrisanje aktivnosti fokusiranih na pitanja roda u predloženi zakon

Ukoliko je to prikladno za sektor i za konkretni zakon, treba osmisliti posebne aktivnosti unutar zakona kako bi se targetirale posebne oblasti ili pitanja koja su povezana sa rodnom ravnopravnošću. Najznačajnije pitanje u ovoj fazi jeste kako zakon može da doprinese *ukidanju postojećih neravnopravnosti i da promoviše jednakost između žena i muškaraca* u stopama učešća, raspodjeli resursa, benefita, poslova i odgovornosti u privatnom i javnom životu, i u percepciji rodnih uloga, ponašanja i prioriteta?

U **zakonima vezanim za obrazovanje**, na primjer, takve aktivnosti mogu da uključe holističke programe dječije zaštite u ranom djetinjstvu i razvojne programe, promjene u nastavnim planovima i programima kako bi se borilo protiv stereotipa, obuku za nastavnike kako bi bili rodno-senzitivniji u učionici, ili programe učenja na daljinu za žene koje ne mogu da pohađaju redovnu nastavu zbog porodičnih ili drugih obaveza.

Važno je, međutim, imati na umu da **rodno-fokusirane aktivnosti ne treba “na silu” uvoditi u zakonodavstvo koje nema implikacija vezanih za rodna pitanja.** Ukoliko se u gore opisanoj rodnoj analizi ne identifikuju konkretni uticaji zakonodavstva vezanog za rodna pitanja, to ne treba vještački forsirati

ili integrisati. Bolje je kada se usvajanje rodno-fokusiranih aktivnosti prirodno uklapa u ciljeve i područje djelovanja predmetnog zakona.

KORAK 4 Izrada pokazatelja za mjerenje potencijalnih uticaja na pitanja roda

Završni korak u RSZ analizi jeste da se uvede okvir za praćenje i evaluaciju zakona i politika. Rodna pitanja treba da se uzmu u obzir u svim izvještajima o uspjehu i napretku kojima se ocjenjuje uticaj predmetnog zakona.

Ova faza RSZ analize treba da postigne dva cilja. Prvo, **da se utvrde pokazatelji** koji se mogu mjeriti da bi se ocijenili rodni uticaji zakona. Drugo, **da se osmisli regulatorni okvir** koji daje zaduženje konkretnim vladinim tijelima i grupama civilnog društva da **prate implementaciju svakog od pokazatelja.**

Rodno-senzitivni pokazatelji mogu da budu kvantitativni ili kvalitativni:

- **Kvantitativni** pokazatelji potrebni su da bi se ukazalo na prosječni ishod, ili na stepen u kojem je svrha ili cilj postignut. Izvori kvantitativnih pokazatelja su sistemi podataka i evidencija gdje su informacije predstavljene raščlanjene po polu. Obično ovi izvori uključuju popise stanovništva, ankete radne snage, administrativne evidencije ili sociološka istraživanja ciljne populacije. Kvantitativne pokazatelje lakše je definisati, evidentirati i ocijeniti nego kvalitativne.

Primjer jednog kvantitativnog rodno-senzitivnog pokazatelja je mjerenje broja novih radnih mjesta otvorenih za žene, odnosno za muškarce u sektoru malih preduzeća, a zbog fokusiranja vlade na taj sektor.

- **Kvalitativni** pokazatelji mogu da se definišu kao uključivanje mišljenja građana/ki i njihovih percepcija neke date teme. Oni su korisni za razumijevanje procesa, ali često ne pokazuju koliko su tipični ili rasprostranjeni izraženi stavovi. Kvalitativne pokazatelje teže je mjeriti, pošto oni uključuju procese i koriste kategorije klasifikacije, recimo, bazirane na percepciji. Na primjer, kvalitativni pokazatelji mogu da ukažu na: promjene u stavovima i ponašanju, rast u znanju i vještinama, samostalnosti, samo-pouzdanju, nezavisnosti ili samo-poštovanju i na napredak u stvaranju kontakata, mreža i mehanizama za društvenu podršku. Tipični izvori kvalitativnih pokazatelja su javne rasprave, fokus grupe, ispitivanja stavova i intervjui, participatorne ocjene, zapažanja učesnika/ca, sociološke i antropološke aktivnosti na terenu.

Primjer kvantitativnog rodno-senzitivnog pokazatelja jeste nivo u kome žene i muškarci odobravaju zakonodavstvo koje se odnosi na porodično pravo i koliko se pouzdaju u njega, o čemu se sudi kroz intervju.

Kadgod je moguće, pokazatelji rodne ravnopravnosti treba da se osmisle na participatorni način, tj. uz učešće interesnih grupa (stejkholdera).

Iako ovaj princip važi za sve pokazatelje, on je čak i važniji za pokazatelje rodne ravnopravnosti, jer se njima ocjenjuju promjene u rodnim odnosima u društvu, koje se baziraju na duboko ukorijenjenim uvjerenjima o društvenim normama i ponašanju. Žene i muškarci često imaju različite percepcije i doživljaj rodnih odnosa - uključujući i rodno-zasnovane uloge i odgovornosti, obrasce odlučivanja, stavove o tome kako se rodni odnosi mijenjaju i koji su uzroci tih promjena. I žene i muškarci treba da se uključe u identifikovanje rezultata i pokazatelja i u prikupljanje i analizu informacija.

Primjeri pokazatelja koji se mogu mjeriti u obrazovnom sektoru navedeni su u **Prilogu 1.**

Finansijske implikacije RSZ: Rodno-senzitivna analiza budžeta

Rodno-senzitivno budžetiranje (RSB) važan je dio RSZ. Budžet je upravo najvažniji instrument politike za vladu jer on utiče na uspješnu realizaciju drugih politika. Rodno-senzitivni budžeti nisu zasebni budžeti za žene i za muškarce, već su to budžeti koji obezbjeđuju da se u politikama rashoda i prihoda uzimaju u obzir potrebe i interesi pojedinaca iz različitih društvenih grupa (rod, starost, rasa, etnička pripadnost, invaliditet i lokacija). Kao instrument upravljanja javnim finansijama, rodno-senzitivna analiza budžeta omogućava utvrđivanje kako i u kojoj mjeri državna politika utiče na različite grupe žena i muškaraca korisnika usluga, korisnika infrastrukture i poreskih obveznika. Rodno-senzitivni budžet koristi različite instrumente, pristupe i strategije da prati ishode, proizvode, aktivnosti i inpute budžeta sa rodnom perspektivom.

Konkretnije, RSB omogućuje mehanizme za:

- Povećanje transparentnosti i odgovornosti u cjelokupnom budžetskom procesu, fokusiranjem na to gdje se zapravo troše sredstva i kako različite podgrupe imaju koristi od rodne perspektive;
- Bolje razumijevanje uticaja trošenja javnih sredstava putem raščlanjivanja načina na koji su budžetska sredstva opredijeljena i podijeljena između muškaraca i žena;

- Obezbjediavanje da budžeti doprinose ublažavanju neravnopravnosti između žena i muškaraca i da ih ne produbljuju; i
- Aktivno bavljenje specifičnim pitanjima vezanim za rod (npr. slab kvalitet pristupa zdravstvenoj zaštiti ili obrazovanju).

Rodno-senzitivna izrada budžeta najbolje funkcionije kada je institucionalizovana. U nekim parlamentima inicijative za rodno-senzitivnu izradu budžeta vode parlamentarni odbori (v. primjer u Rubrici 5), a u drugima se on odvija kroz saradnju između parlamenata i vlada i/ili nevladinih organizacija (kao u Južnoj Africi).¹³

Rubrika 4. Primjer rodno-senzitivne izrade budžeta

Jedan od najdjelovotvornijih primjera rodno-senzitivne izrade budžeta jeste finansiranje dječije zaštite za najmlađe u ranom djetinstvu i razvojnih programa koji neproporcionalno koriste ženama. Takve mjere oslobađaju žene od tereta staranja za djecu tokom cijelog dana koji ih sprečava da pohađaju školu ili da zadrže stabilan posao. Ovakve mjere mogu da

uključuju opredjeljivanje sredstava vlade za uspostavljanje novih dnevnih centara za čuvanje djece u svim dijelovima zemlje gdje je zaposlenost žena mala; poboljšanje kvaliteta postojećih dnevnih centara; subvencioniranje dnevne brige za djecu za samohrane roditelje ili socijalno ugrožene grupe; pokretanje informativne kampanje kako bi se roditelji upoznali sa dostupnim opcijama za dnevnu brigu za djecu; i sl.

13 "Inicijative za ženski budžet: Južna Afrika", Svjetska banka, 2010, <http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14659_S-Afr-Wmn-Budg-web.pdf>.

Rubrika 5. Rodno-senzitivno budžetiranje u švedskom i austrijskom parlamentu

U švedskom parlamentu, Odbor za finansije uzima u obzir rodnu perspektivu dok radi na budžetu centralne vlade. Jedan aspekt procesa je da se od 1988. godine uz prijedlog budžeta dodaje prilog kojim se pokazuje raspodjela ekonomskih resursa između polova. Taj prilog pokazuje kako su rodne neravnopravnosti između muškaraca i žena izražene ekonomskim terminima (npr. raspodjela kućnih poslova, posao na neodređeno vrijeme, studije, raspodjela zarade, kapitalni prihodi i davanja iz socijalnog osiguranja), i kako sistem socijalnog staranja pomaže da se smanje rodne razlike. Dobra praksa švedskog parlamenta jeste da parlamentarni odbor za finansije ima ovlaštenja da - poštujući uspostavljena pravila i adekvatan vremenski raspored - analizira svaku stavku rashoda i da o njima diskutuje sa zainteresovanim stranama (*stakeholderima*) u parlamentu, vladinim agencijama i civilnom društvu.

Izvori: "Evropa: Istraživanje o aktivnostima rodnog budžetiranja", Radni dokument, WP/16/155, IMF, jul 2016, <<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=44148.0>>; "Rodno budžetiranje u zemljama OECD-a", OECD, ju 2016, <<http://www.oecd.org/gov/budgeting/latestdocuments/>>.

Rodno-senzitivna izrada budžeta uvedena je u Austriji kao dio opšte savezne reforme budžeta koju je vodilo Ministarstvo finansija 2013. godine. Kao rezultat reforme, sve javne institucije koje su realizovale analizu budžeta dobile su obavezu da se pozabave rodnim pitanjima kao zasebnom kategorijom analize i kontrole. Reformom je rodna ravnopravnost uključena u princip programskog budžetiranja. Najznačajniji metodološki instrument rodno-senzitivnog budžetiranja u Austriji je utvrđivanje cilja rodne ravnopravnosti za svako poglavlje budžeta kao sastavnog elementa programskog budžetiranja (budžetiranja koje se bazira na rezultatima). Međutim, potencijalna slabost austrijskog pristupa jeste ugrađeni negativni podsticaj za identifikovanje relevantnih i potencijalno transformativnih ciljeva rodne ravnopravnosti. Evaluacija izvršena 2015. godine pokazala je da zaposleni/e na izradi budžeta, iako izražavaju posvećenost cilju rodne ravnopravnosti, u velikoj mjeri nemaju kapacitet za smislenu rodnu analizu.

Izvor: "Evropa: Istraživanje o aktivnostima rodnog budžetiranja", Radni dokument, WP/16/155, IMF, jul 2016, <<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=44148.0>>.

Parlamentarci/ke moraju da budu edukovani/e, da imaju pristup informacijama i da budu u stanju da nezavisno analiziraju rodni uticaj budžeta. Uz informacije koje dostavi vlada, poslanici/e treba da imaju nezavisan pristup informacijama, ako je moguće kroz službu parlamenta za istraživanje. To se može dopuniti analizom nezavisnih *think tankova*, ekonomista/kinja iz privatnog sektora i pripadnika/ca akademske zajednice.

Dio IV. Pristupi za institucionalizaciju RSZ

Da bi bilo djelotvorno, **RSZ mora da se implementira u institucionalnom okviru koji omogućava redovno i sistematično rodno-fokusirano detaljno analiziranje predloga zakona i postojećih zakona.** Izvještaj Interparlamentarne unije za 2011. godinu "Rodno-senzitivni parlamenti: Globalni pregled dobre prakse" ističe tri najznačajnija principa za institucionalizaciju rodne ravnopravnosti u aktivnostima parlamenata.¹⁴

- **Usvajanje strategija za orodnjavanje da bi se obezbijedilo da parlament kao cjelina razmatra sve svoje politike i procese iz rodne perspektive.** To obuhvata orodnjavanje i procesa i proizvoda parlamentarnog rada. Djelotvorna implementacija takve strategije takođe iziskuje da svi poslanici/e budu dobro upućeni u potrebe za rodnom ravnopravnošću i u principe i sredstva za orodnjavanje zakonodavstva.
- **Uspostavljanje infrastrukture koja će biti posvećena rodnoj ravnopravnosti,** kao što je parlamentarni odbor za rodnu ravnopravnost, odbori sa više referata koji su zaduženi za rodnu ravnopravnost, ženski politički klub ili jedinice koje pružaju usluge istraživanja. Takve strukture obično imaju zadatak da prate napredak u procesu orodnjavanja u cijelom parlamentu, da analiziraju rodne aspekte svih izvještaja vlade, kao i djelotvornost pokazatelja rezultata koji se koriste da prate napredak.
- **Obezbjeđivanje da se ojačaju veze sa subjektima koji se van parlamenta zalažu za rodnu ravnopravnost** i da je ta komunikacija redovna i institucionalizovana.

---

¹⁴ *Rodno-senzitivni parlamenti: Globalni pregled dobrih praksi* (Ženeva: Inter-parlamentarna unija, 2011) <<http://www.ipu.org/pdf/publications/gsp11-e.pdf>>..

Na sljedećim stranicama nalazi se prikaz globalnih dobrih praksi vezanih za implementaciju svakog od ovih principa.

a) Usvajanje praktične strategije za RSZ

Ogromna većina država članica OEBS-a ima odredbe u ustavu i u zakonima i drugim propisima koje se bave rodnom ravnopravnošću. Te odredbe imaju značajnu ulogu, ali orodnjavanje RSZ iziskuje donošenje praktično primjenjivog RSZ okvira kojim se uspostavlja odgovarajući mehanizam za rodnu ravnopravnost u vladi, utemeljuju najznačajnija načela i u glavnim crtama određuje podjela poslova među različitim jedinicama vlade. Tako je, da bi se olakšala analiza potreba RSZ, korisno da se napravi razlika između rodne ravnopravnosti na papiru i orodnjavanja u praksi.

Faktori koji ukazuju na institucionalizaciju orodnjavanja obuhvataju sljedeća pitanja:

- Da li je pripremljen/donesen zakon koji garantuje jednake mogućnosti za žene i muškarce?
- Da li je uspostavljanje mehanizma ili institucija za obezbjeđivanje rodne ravnopravnosti i ljudskih prava obavezno po zakonu?
- Koja je zvanična uloga nacionalnog mehanizma za rodnu ravnopravnost u vladi? Da li taj mehanizam ima odlučujuća ovlašćenja ili je ta uloga prvenstveno savjetodavna?

Faktori koje treba uzeti u obzir u ocjeni rodne ravnopravnosti i orodnjavanja u praksi uključuju sljedeće :

- Da li su zakoni o jednakim mogućnostima prevedeni u sveobuhvatne politike na nacionalnom i/ili lokalnom nivou? (npr. propisi i smjernice za obezbjeđivanje jednakih mogućnosti, usvajanje pristupa orodnjavanja, uspostavljanje mehanizama za implementaciju i praćenje)?
- Da li bilo koja politika orodnjavanja funkcioniše u praksi (tj. da li su jednake mogućnosti za žene i muškarce sastavni dio politike vlade)?
- Da li institucije ili mehanizmi za rodnu ravnopravnost koji su uspostavljeni po zakonu imaju nezavisan status, budžet i adekvatne resurse?

- Ko ili koje tijelo je zaduženo za reviziju zakonodavstva iz rodne perspektive? Treba li da se uspostavi novo tijelo ili neki postojeći subjekat može da preuzme ovaj posao?
- Koji resursi ili instrumenti su ovom tijelu potrebni da bi ispunio svoj mandat?
- Postoji li dovoljna infrastruktura i resursi koji mogu da preuzmu odgovornost okvira za orodnjavanje, kao što je odbor sa odgovarajućim ovlaštenjima za praćenje implementacije nekog zakona i odgovarajuća budžetska sredstva?
- Da li se preduzimaju inicijative za podizanje svijesti građana/ki kako bi se građani/ke edukovali o potrebi da postoji zakon o jednakim mogućnostima ili druge posebne privremene mjere za ukidanje diskriminacije?
- Da li su građani/ke svjesni svojih prava ili zakona i institucija koje su uspostavljene da bi se ta prava unapređivala i štitila?

RSZ treba da postoji i na papiru i u praksi kako bi bio djelotvoran i održiv. Postoje različiti primjeri RSZ strategija koje obuhvataju konkretne odredbe i uslove koji omogućavaju da se rodna ravnopravnost ugradi u druge zakone:

- U **Španiji**, *Zakon o ravnopravnosti* iz 2007. godine fokusira se na jednaka prava na rad, političko učešće i karijeru u javnom sektoru. U ovim oblastima zakon utvrđuje obavezna i pozitivna djelovanja i politike, kao što su Strateški plan za jednake mogućnosti, formiranje Međuresorne komisije za ravnopravnost, uključivanje izvještaja o rodnim uticajima uz svaki zakon ili nacionalni plan, kao i redovne izvještaje o djelotvornosti zakona;
- U **Belgiji**, *Zakon o orodnjavanju* iz 2007. godine, obezbjeđuje, između ostalog, da se za svaku novu politiku odrede strateški ciljevi u oblasti rodne ravnopravnosti. Taj zakon takođe propisuje da svaki novi prijedlog zakona ili predložena politika moraju proći kroz “**rodni test**”, pošto je savezna vlada obavezna da definiše **strateške ciljeve sa aspekta rodne ravnopravnosti** na početku svakog zakonodavnog akta i to za svaku oblast politike koja ulazi u njegovo područje djelovanja. Takođe se predviđaju i **propratne aktivnosti i ocjena**. Ministri/arke imaju obavezu da definišu rodne pokazatelje koje treba koristiti u mjeranju stepena ostvarenja postavljenih strateških ciljeva, i da predaju godišnje izvještaje o djelovanju, mjerama i projektima koji se realizuju da bi se ti strateški ciljevi postigli. Potencijalna “uska grla” i pravni lijekovi treba da budu uključeni u prelazne evaluacije. Takođe, cjelokupni napredak

mora da se mjeri u smislu relativnog društvenog položaja žena i muškaraca na početku i na kraju zakonodavnog akta; i

- U **Austriji** reforma saveznog budžeta iz 2013. godine uvela je obaveznu analizu uticaja propisa na “djelotvornu” ravnopravnost između muškaraca i žena, i propisala da svi novi zakoni, propisi i direktive, kao i drugi veliki vladini projekti moraju biti ocijenjeni sa aspekta uticaja koji imaju na rodna pitanja.

Sve u svemu, **uspješna RSZ strategija treba da bude dio posebno posvećenog i formalnog pravnog okvira** - posebnog zakona o rodnoj ravnopravnosti ili opštijeg zakona ili drugog propisa o ljudskim pravima - koji će obuhvatiti konkretne institucionalne aranžmane za subjekte koji će biti odgovorni za implementaciju rodno-bazirane analize (npr. međuresorni odbor), za njihov mandat i funkcije, i za konkretne proizvode rodno-bazirane analize (npr. testovi i pokazatelji za pitanja roda, itd). Takođe je od suštinskog značaja obezbijediti da uz ove institucionalne aranžmane dođu i odgovarajuća budžetska sredstva koja bi omogućila institucijama koje rade na implementaciji da funkcionišu na pravi način.

b) Kreiranje infrastrukture za RSZ

Ključni korak u institucionalizaciji RSZ jeste uspostavljanje posebno posvećene infrastrukture za RSZ. U novembru 2016. godine, Interparlamentarna unija (IPU) evidentirala je 151 parlamentarno tijelo koje se bavi rodnom ravnopravnošću u 123 države.¹⁵ Ta tijela uključuju parlamentarne odbore, ženske političke klubove, tehničke jedinice za rodna pitanja ili službe za istraživanje.

Parlamentarna tijela koja se fokusiraju na rodnu ravnopravnost veoma su međusobno različita po tome kako su osmišljena, kakva im je struktura, aktivnosti i stepen formalizovanosti. Neke strukture, kao što su politički klubovi žena iz različitih partija, prepoznate su kao važni forumi za zastupanje interesa žena bez obzira na političku pripadnost.¹⁶ Parlamentarni odbori predstavljaju formalnije mehanizme kojima se omogućava i poslanicima i poslaničama da utiču na zakonodavne i političke agende, i kroz revidiranje predloga zakona kako bi se obezbijedilo da su oni rodno-senzitivni, ali takođe i kroz istra-ge pitanja rodne ravnopravnosti.

15 Inter - Parlamentarna Unija, PARLINE baza podataka nacionalnih parlamenata, <<http://www.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp>>.

16 Više informacija o parlamentarnim tijelima koja unapređuju rodnu ravnopravnost i zastupljenost žena, v. *Komparativna studija o strukturama za poslanice u regionu OEBS-a*, Varšava: ODIHR, 2013), <<http://www.osce.org/odihr/105940>>..

i. *Odbori koji se bave samo pitanjima rodne ravnopravnosti*

Djelotvorne RSZ strategije uključuju mehanizme koji imaju obavezu da obezbijede odgovornost vlade za ugrađivanje principa rodne ravnopravnosti. To je u skladu sa Pekinškom platformom za akciju, kojom se konstatuje da vlade treba da “redovno izvještavaju zakonodavna tijela o napretku u nastojanjima da se izvrši orodnjavanje.”¹⁷

Parlamenti igraju centralnu ulogu u orodnjavanju RSZ formiranjem posebnih odbora koji su posvećeni samo pitanjima rodne ravnopravnosti. To su trajni skupštinski odbori, konstituisani po internim pravilima, sa članstvom koje odražava zastupljenost političkih partija (ili parlamentarnih stranačkih grupa) u parlamentu. Posebno specijalizovani odbori za rodnu ravnopravnost osnovani su u više od 30 zemalja širom svijeta.

Funkcije ovih odbora obuhvataju:

- **Sprovođenje rodno bazirane analize zakonodavstva i praćenje rodnog uticaja postojećih zakona;**
- **Kreiranje mreže kontakt osoba zaduženih za rodna pitanja iz drugih odbora zakonodavnog tijela, i rad u partnerstvu sa nacionalnim ženskim mehanizmima, civilnim društvom, nevladinim organizacijama, privatnim sektorom i medijima da se obezbijedi nastavak parlamentarnog djelovanja (*follow up*), revizija i nadzor;**
- **Održavanje javnih saslušanja** da bi se utvrdio uticaj zakona, politika i programa na žene i muškarce, djevojčice i dječake.

U Francuskoj, Radna grupa za prava žena i jednake mogućnosti za muškarce i žene i u Senatu i u Nacionalnoj skupštini priprema nacрте izvještaja koji obuhvataju preporuke za prijedloge i nacрте zakona. Radna grupa takođe predlaže kako da se poboljša zakonodavstvo i propisi u oblasti koja ulazi u njenu nadležnost.

U Austriji, parlamentarni Odbor za rodnu ravnopravnost ispituje izmjene i dopune zakona vezanih za rodna pitanja, podnosi izvještaje o rodno-senzitivnoj izradi budžeta, pitanjima vezanim za diskriminaciju žena i muškaraca i jednakom postupanju prema ženama i muškarcima u svim oblastima politike.

U Gruziji, je osnovan parlamentarni Savjet za rodnu ravnopravnost kako bi sproveo analize postojećeg zakonodavstva i novih predloga zakona sa ciljem da ukloni rodne nejednakosti, da pripremi i planira aktivnosti na promovisanju rodne ravnopravnosti, da podiže svijest o jednakim pravima muškaraca i žena i da izradi i realizuje sistem praćenja i evaluacije kako bi mjerio uticaj pravnih akata na rodna pitanja.

---

17 Pekinška deklaracija i platforma za akciju UN, Peking, 1995, stav 203, <http://beijing20.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/csw/pfa_e_final_web.pdf>.

U Moldaviji, na primjer Ženski odbor traži stručno znanje, posebno o privremenim specijalnim mjerama, od Platforme za rodnu ravnopravnost koja se sastoji od 19 istaknutih moldavskih nevladinih organizacija.

U Monaku, Odbor redovno traži mišljenje od nevladinih organizacija koje se bave ženskim pitanjima, a te grupe mogu da traže da Odbor uključi određena pitanja u svoju agendu.

U Bjelorusiji, postoji Nacionalni savjet za rodnu politiku kao međuresorno savjetodavno i koordinaciono tijelo koje se sastoji od rukovodilaca centralnih lokalnih organa, lokalnih izvršnih i upravnih vlasti i nevladinih organizacija. Savjet služi kao parlamentarni koordinator (*focal point*) za sva pitanja vezana za rodnu ravnopravnost i zadužen je za koordiniranje aktivnostima u okviru Nacionalnog akcionog plana za rodnu ravnopravnost i obezbjeđivanje platforme za dijalog o pitanjima rodne ravnopravnosti.

U Bosni i Hercegovini, Kipru i Rumuniji, muškarci predavaju odborima za rodnu ravnopravnost, čime se šalje signal javnosti da je rodna ravnopravnost i muško pitanje. U nekim zemljama, kao što je Hrvatska, članstvo u odborima za rodnu ravnopravnost nije ograničeno samo na parlamentarce, već uključuje i predstavnike civilnog društva i akademske zajednice.

Ministri/arke i službenici/e vlade mogu biti izvedeni/e pred odbor da odgovaraju na pitanja;

- **Izdavanje dokumenata ili pripremanje izvještaja**, uključujući preporuke za djelovanje vlade, o različitim pitanjima vezanim za rod;
- **Istraživanje** pritužbi na stvari vezane za rodnu ravnopravnost i preporučivanje sankcija u zavisnosti od slučaja; i
- **Ispitivanje budžeta i javnih izdataka iz perspektive roda i sprovođenje revizija sa aspekta roda.**

Na osnovu međunarodnog iskustva zaključeno je da faktori koji doprinose djelotvornosti odbora za rodnu ravnopravnost uključuju:

- **Stalni karakter** – Stalni odbori su djelotvorniji nego *ad hoc* odbori, pošto su njihove funkcije dobro definisane i oni imaju posebno opredjeljene resurse za unapređenje rodne ravnopravnosti;
- **Ovlašćenja za donošenje odluka** – Odbori koji služe samo kao savjetodavni imaju ograničeni uticaj u obezbjeđivanju rodno-zasnovane analize zakonodavstva i integrisanja rodnih aktivnosti u zakone i programe;
- **Jasan fokus i akcioni planovi** – Odbori koji rade u skladu sa konkretnim akcionim planovima za promovisanje posebnih rodnih pitanja obično su djelotvorniji u postizanju svojih ciljeva;
- **Podrška rukovodstva parlamenta ili izvršne vlasti** – Velika je vjerovatnoća da se time značajno olakšava rad odbora; i

- **Raznovrsnost među članovima/ca odbora** – Postavljanjem muškaraca na mjesto lidera u ovim odborima šalje se snažna poruka da je rodna ravnopravnost i pitanje koje se tiče i muškaraca.

Rubrika 6. Primjeri funkcija odbora za rodnu ravnopravnost

Odbor za rodnu ravnopravnost Republike Hrvatske jedan je od 30 odbora koji prate implementaciju i promoviranje principa rodne ravnopravnosti u hrvatskom zakonodavstvu. Ovaj odbor također: promovira potpisivanje međunarodnih dokumenata o rodnoj ravnopravnosti i prati njihovu primjenu; učestvuje u izradi nacрта, implementiranju i analizi implementacije Nacionalne politike za rodnu ravnopravnost; predlaže pakete mjera za ukidanje rodno zasnovane diskriminacije; promovira rodno-uravnoteženu zastupljenost u parlamentarnim radnim tijelima i delegacijama; priprema nacрте zakona i drugih propisa o rodnoj ravnopravnosti; i preuzima radnje na uvođenju principa rodne ravnopravnosti u obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, informiranje javnosti, socijalnu politiku, zapošljavanje, slobodno preduzetništvo, procese odlučivanja, porodične odnose itd.

Izvor: Dr. Sonia Palmieri, *Rodno senzitivni Parlamenti: Globalni pregled dobrih praksi* (Ženeva: Inter – Parliamentary Union, 2011) <<http://www.ipu.org/pdf/publications/gsp11-e.pdf>>.

Jedan od odbora Evropskog parlamenta zadužen je za definiranje, promoviranje i zaštitu ženskih prava u Evropskoj uniji, promoviranje ženskih prava u drugim zemljama; politiku jednakih mogućnosti, uključujući jednakost između muškaraca i žena u smislu mogućnosti na tržištu rada i postupanja na radnom mjestu; ukidanje svih oblika diskriminacije po osnovu pola; implementaciju i dalji razvoj orodnjavanja u svim sektorima javne politike; naknadne aktivnosti i implementaciju međunarodnih sporazuma i konvencija koje se odnose na prava žena; i politiku informiranja o ženama.

Izvor: Odbor Evropskog parlamenta: FEMM Ženska prava i rodna ravnopravnost. <<http://www.europarl.europa.eu/committees/en/femm/home.html>>.

ii. Odbori koji imaju više referata uključujući i rodnu ravnopravnost

U većini parlamenata postoje odbori sa više referata koji u oblast svojih nadležnosti i interesovanja uključuju i rodnu ravnopravnost. Sektorski interesi kao što su zdravlje, socijalno staranje, porodica ili djeca, rad i obrazovanje često se kombinuju sa pitanjima ženskih prava ili pitanjima rodne ravnopravnosti.

Dvije su dominantne podgrupe odbora koji imaju više referata uključujući i pitanja rodne ravnopravnosti: podgrupa odbora koji se dominantno bave pitanjima socijalnog staranja i porodice (**npr. Odbor za porodicu i socijalnu politiku poljskog senata, Stalni odbor za porodicu i kulturološka prava norveškog parlamenta**) i podgrupa odbora koji se fokusiraju na ljudska prava, i pravna i ustavna pitanja (**npr. Ustavni odbor estonskog par-**

lamenta, Zajednički komitet za pravdu, odbranu i ravnopravnost Donjeg doma Parlamenta Irske).

Međunarodno iskustvo ukazuje na to da odbori koji u svom portfoliju imaju više referata **mogu da imaju i pozitivne i negativne strane**.

- **Prednost** odbora koji u svom portfoliju imaju više referata jeste ta što njegovi članovi/ce mogu da primjenjuju metode orodnjavanja na širi niz različitih pitanja. Štaviše, u teoriji, postoji **potencijal da članovi/ce ovakvih odbora** implementiraju strategije orodnjavanja **u rad drugih odbora čiji su članovi/ce**.

Rubrika 7. Švedski parlament

Svi parlamentarni odbori švedskog parlamenta odgovorni su za razmatranje pitanja rodne ravnopravnosti u svojim oblastima rada. Uz to, Zakon o švedskom parlamentu (Riksdag) iz 2014. godine navodi da Odbor za tržište rada ima posebnu odgovornost da nadzire pitanja koja su povezana sa ravnopravnošću između žena i muškaraca u oblasti rada. Razvila se i praksa u kojoj pitanja rodne ravnopravnosti koja ne pripadaju oblasti odgovornosti nijednog

drugog odbora bivaju upućena u Odbor za tržište rada koji takođe priprema stavke budžeta koje ulaze u izdatke za "integraciju i rodnu ravnopravnost".

Izvor: Marian Sawyer, Lenita Freidenvall, Sonia Palmieri, *Igraju li svoju ulogu? Parlamentarne institucije i orodnjavanje*, Rad za Treću evropsku konferenciju o politici i rodu, Univerzitet Pompeu Fabra, Barselona, mart 2013. godine, <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2488867>.

- **Nedostatak** odbora sa više referata u svom portfoliju jeste taj da se od njihovih članova/ica **očekuje da se bave pitanjima rodne ravnopravnosti kao jednom grupom pitanja među velikim brojem drugih stvari**. U praksi to implicira da se manje vremena posvećuje konkretnim pitanjima vezanim za rod, ili sveobuhvatnoj rodno zasnovanoj analizi.

iii. *Ženske parlamentarne strukture i neformalne mreže*

Posebno izdvojena vrsta parlamentarne strukture koja se fokusira na pitanja roda je ženski parlamentarni politički klub.¹⁸ Takva tijela mogu da okupe žene iz različitih parlamentarnih frakcija, različitih partijskih opredjeljenja, a mogu da uključe i druge partnere, uključujući organizacije civilnog društva i privatni sektor.

Ženski politički klubovi oformljeni su radi niza svrha i funkcija:

- **da se ulažu naponi u usvajanje izmjena i dopuna zakona** da bi se ojačala rodna ravnopravnost, identifikovala konkretna pitanja politike koja iziskuju dublje ispitivanje i prikupljanje podataka, te da bi se sprovedile istrage sa ciljem da se ojača uticaj tog političkog kluba u smislu zalaganja za ideje rodne ravnopravnosti.
- **da se obezbijedi podrška članovima/icama političkog kluba** u formi mentorstava, obuke, izgradnje kapaciteta, izgradnje samopouzdanja, umrežavanja, diskusija i razmjene informacija.
- **da se olakša komunikacija i dijalog** unutar partija i između partija o nizu različitih pitanja. Ima izvještaja o određenim uspjesima u prikupljanju podrške različitih partija, naročito kada je riječ o temama kao što je nasilje nad ženama, nediskriminacija, zdravstvena zaštita i dječija prava.

Rodno-fokusirani parlamentarni organi takođe treba da izgrade odnose sa “nosiocima moći” u parlamentu (uključujući i vlast i opoziciju), i sa relevantnim parlamentarnim odborima koji u svom radu nailaze na pitanja vezana za rodnu ravnopravnost. Takvi odnosi su

---

Ženski parlamentarni klub u Skupštini Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije uspješno se zalagao za izmjene i dopune izbornog zakonika koji obezbjeđuje da svako treće mjesto na partijskim izbornim listama bude dodijeljeno manje zastupljenom rodu.

U Estoniji i Poljskoj, ženski politički klubovi pomogli su da se donese zakon protiv nasilja u porodici.

Mreža poslanica finskog parlamenta organizuje seminare i neformalne skupove da bi promovisala razmjenu informacija i podigla svijest o rodnom pitanjima.

U Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji, Ženski parlamentarni klub uspostavio je bliske odnose sa Odborom za jednake mogućnosti za muškarce i žene. Predsjedavajući tog Odbora učestvuje u koordinacionom sekretarijatu Kluba i predsjedavajući Kluba zvanično se poziva na sve sjednice Odbora. Ovaj bliski odnos doveo je do strateške saradnje između ova dva tijela.

U Srbiji, Ženska parlamentarna mreža blisko saraduje sa skupštinskim Odborom za ljudska i manjinska prava.

---

¹⁸ U studiji koju je sproveo ODIHR 2013. godine utvrđeno je da su strukture za žene u parlamentu postojale kao politički klubovi za žene iz različitih partija u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kanadi, Kirgistanu, Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji, Moldaviji, Poljskoj, Republici Slovačkoj i Sjedinjenim Američkim Državama. Takođe postoje i na Kosovu. Politički klubovi za žene unutar partija aktivni su u Austriji, Kanadi i Norveškoj. Dobrovoljna udruženja, klubovi ili mreže imaju takvu ulogu u Andori, Danskoj, Finskoj, Kazahstanu, Novreškoj, Srbiji, Švedskoj, Tadžikistanu i Ukrajini. Grupe koje su fokusirane na neko određeno pitanje rade u Kanadi, Estoniji i Sjedinjenim Državama, a u Gruziji postoji platforma koja uključuje civilno društvo/ostale.

U Finskoj, Jedinica za ravnopravnost, koja je administrativno povezana sa finskim Ministarstvom za socijalno staranje i zdravstvo redovno organizuje radionice i obuke koje su otvorene za sva ministarstva i koje pomažu da učesnici/e razmotre kako da integrišu rodnu perspektivu u svoj rad. Jedinica za ravnopravnost takođe koordinira rodnom politikom vlade i radi na drugim mjerama koje su vezane za rodna pitanja.

Njemački Bundestag, na primjer, uspostavio je formalne veze sa posebnom jedinicom za rodnu ravnopravnost na Univerzitetu Humbolt u Berlinu, i poslanicima/cama i službi Bundestaga obezbjeđuje pristup kvalitetnoj rodnoj analizi.

Austrijski parlament, koji nije uspostavio politički klub žena iz raznih partija ili odbor za rodnu ravnopravnost, ipak obezbjeđuje niz rodno-senzitivnih istraživanja iz **Parlamentarne biblioteke** na zahtjev poslanika/ca. U toj se biblioteci nalaze sakupljeni podaci raščlanjeni po polu za cijeli niz različitih pokazatelja, uključujući zastupljenost žena u parlamentu; kontekst iz kojeg dolaze i njihovo ranije iskustvo, te partijsku pripadnost. Neki od ovih podataka javno su dostupni a neki se pripremaju samo za poslanike/ce i senatore/ke.

---

važni, pošto ženska parlamentarna tijela rijetko imaju ovlaštenje da dovedu do promjena koje pokušavaju da ostvare. Stoga razvoj odnosa sa drugim autoritativnim odborima ili parlamentarnim tijelima može da bude važan za implementaciju strategija orodnjavanja.

iv. Tehničke jedinice i eksterne istraživačke službe za pitanja roda

Parlamentarna tijela koja su fokusirana na pitanja roda mogu takođe da postoje u formi “tehničke jedinice” ili službe za istraživanja.

Službe za istraživanja takođe imaju značajnu ulogu u obezbjeđivanju informacija i istraživanja o rodnom uticaju zakonodavstva, i generalno u jačanju znanja i kapaciteta parlamentaraca o rodnim pitanjima. Parlamentarni odbori, ženski politički klubovi i istraživačke službe često **se oslanjaju na pomoć i podršku ženskih grupa van parlamenta.** Oni često organizuju okrugle stolove sa ženskim organizacijama i istraživačkim institutima kako bi se identifikovala ključna rodna pitanja vezana za neki konkretan propis. Nevladine organizacije i think tankovi sa stručnim znanjem u oblasti roda mogu takođe da budu u poziciji da **prikupljaju istraživanja i statističke podatke** koji pomažu ženskim parlamentarnim grupama da formulišu zakonodavne prijedloge ili pripreme rasprave o zakonodavstvu. Dakle, odnos između neparlamentarnih ženskih organizacija, centara i grupa i ženskih parlamentarnih tijela može da posluži kao važan kanal za razmjenu znanja i izgradnju kapaciteta.

c) Faktori koji omogućavaju uvođenje RSZ

Pozitivni uslovi i faktori koji doprinose i olakšavaju institucionalizaciju RSZ kroz usvajanje RSZ strategija i uspostavljanje posebnih skupštinskih tijela koja se bave samo pitanjima roda su, između ostalog:

- **Podrška vladajuće partije i rukovodstva parlamenta** - Istraživanje koje je sprovedla IPU 2011. godine imalo je za cilj da se ocijene faktori koji su potrebni za orodnjavanje i institucionalizaciju RSZ. Ispitanici/e su naveli da je najvažniji faktor zapravo stepen podrške koju pruža vladajuća partija, nakon čega slijedi stepen podrške koju pruža rukovodstvo parlamenta (npr. predsjednik).¹⁹
- **Podrška poslanica** - Istraživanje IPU pokazalo je da stepen podrške orodnjavanju koji pružaju poslanice jeste važniji od broja žena u parlamentu;²⁰
- **Višepartijska saradnja i partijska disciplina** - Studija ODIHR-a iz 2013. godine otkrila je da skupštinska tijela koja se fokusiraju na pitanja roda postoje u raznim vrstama parlamentarnih i predsjedničkih sistema, i u parlamentima koji su izabrani kroz sve vrste izbornih sistem (tj. sistem proporcionalne zastupljenosti, mješoviti i većinski), tako da sami ti faktori najvjerovatnije ne određuju da li će takvo tijelo biti osnovano ili koliko će biti djelotvorno. Za razliku od toga, stepen višepartijske saradnje ili polarizacije i snaga partijske discipline mogu da imaju značajan uticaj na uspostavljanje ženskih parlamentarnih struktura i na njihov oblik. Na primjer, **parlamenti u kojima postoji saradnja u mogućnosti su da uspostave političke klubove predstavnika/ca više različitih partija**, dok je kod onih parlamenata koji su sastavljeni od političkih partija u kojima vlada stroga disciplina veća vjerovatnoća da će im biti potreban strukturirani sistem odbora, **gdje su pravila jasna i gdje ih sprovodi služba parlamenta. Sa druge strane, veća je vjerovatnoća se da u politički sukobljenim sredinama javljaju neformalnije mreže;**²¹
- **Odabir pravog trenutak (tajming)** - Istraživanje IPU otkrilo je koliko je u orodnjavanju zakonodavstva značajno odabrati pravi trenutak. Jedan je pristup da se donošenje strategije za RSZ integriše u **širu društveno-ekonomsku reformu**. Drugi je pristup da se uvede RSZ kao odgovor na **političku krizu** ili sukob u vladi; i
- **Saradnja sa organizacijama civilnog društva koje se fokusiraju na rodna pitanja** - parlamentarni mehanizmi orodnjavanja vjerovatno neće imati uspjeha bez odgovarajuće podrške ženskih organizacija civilnog druš-

---

19 *Rodno-senzitivni parlamenti: Globalni pregled dobrih praksi* Ženeva: Inter – Parliamentary Union, 2011) <<http://www.ipu.org/pdf/publications/gsp11-e.pdf>>.

20 *Ibid.*

21 *Komparativna studija struktura za poslanice u regionu OEBS-a* (Varšava: ODIHR, 2013), <<http://www.osce.org/odihr/105940>>..

tva. Te organizacije važne su i kao izvor informacija za parlamentarne odbore i kao neko ko poziva poslanike/ce da budu odgovorni.

Interesantno je da faktori koje ispitanici/e u istraživanju IPU smatraju manje važnim za orodnjavanje zakonodavstva uključuju podršku poslovne zajednice i biračkog tijela.

Dio V. Zaključne napomene

Parlamenti su u dobroj poziciji da budu važan uzor za vladina tijela i druge organizacije u ugrađivanju perspektive rodne ravnopravnosti u cijelokupan zakonodavni proces. Orodnjavanje zakonodavstva obezbjeđuje da se pitanja, potrebe i iskustva žena i muškaraca u potpunosti uzmu u obzir u osmišljavanju, implementaciji, praćenju i evaluaciji zakona.

Ovaj Vodič pokazuje da nekoliko komponenti mora da postoji da bi orodnjavanje zakonodavstva bilo uspješno.

1 Prije svega, za implemenaciju RSZ potrebno je puno **razumijevanje koncepta** RSZ. RSZ se bavi integrisanjem aktivnosti i perspektiva koje mogu suštinski da unaprijede rodnu ravnopravnost. RSZ ne doživljava rod kao izolovano pitanje, već pokušava eksplicitno da integriše rodnu dimenziju u sve programe i aktivnosti koje se propisuju nekim konkretnim zakonom. RSZ se ne bavi isključivo ženama već odnosom između žena i muškaraca na dobro i jednih i drugih. Ono nije nužno “rodno neutralno”, već više rodno-senzitivno i ima za cilj da ublaži i ispravi postojeće neravnopravnosti. RSZ nije pristup “jedne mjere koja odgovara svima” za sve žene i sve muškarce, već iznijansirana analiza posebnih uslova, potreba i prioriteta raznih društvenih grupa.

2 Drugo, **sveobuhvatna rodno-zasnovana analiza** ključna je komponenta RSZ. Takva se analiza prvo i prije svega bazira na prikupljanju podataka u kome se iskorišćavaju svi dostupni izvori i na uključivanju svih relevantnih interesnih grupa (stejkholdera) u razumijevanje i definisanje praktičnih i strateških potreba i prioriteta muškaraca i žena u datom sektoru. Kao dio konkretne ocjene uticaja nekog konkretnog zakonodavnog akta, ova ocjena iziskuje i jasno utvrđivanje ciljnih grupa korisnika i analizu koja se bazira na dokazima, a bavi se pitanjem kako bi na svaku od tih grupa uticao predmetni zakon. Rodno-zasnovana analiza iziskuje i utvrđivanje aktivno-

sti koje bi mogle da se integrišu u zakon, bez vještačkog preopterećivanja samog zakona, kroz proširivanje njegovog domašaja i uticaja. I na kraju, rodno-zasnovana analiza iziskuje izradu okvira za praćenje i evaluaciju koja se sastoji od rodno-senzitivnih pokazatelja koji se mogu mjeriti kroz implementaciju zakona da bi se izmjerio uticaj tog zakona na različite grupe korisnika/ca.

- 3** Treće, RSZ ne može biti uspješan bez relevantnih **institucionalnih okvira**. Pogodno institucionalno okruženje sastoji se od praktične RSZ strategije koja je dio formalnog zakonodavnog okvira i obuhvata jasnu definiciju institucionalnih uloga, funkcija, zaduženja i proizvoda različitih subjekata koji su uključeni u implementaciju RSZ. Održiv RSZ pristup takođe iziskuje da postoji određena parlamentarna infrastruktura, kao što su specijalizovani odbori za rodnu ravnopravnost, odbori sa više referata od kojih je jedan i rodna ravnopravnost i ženski politički klubovi ili neformalne mreže, kao i mogućnosti za izgradnju kapaciteta i obuku koje nude parlamentarne istraživačke službe. Inkluzivan RSZ proces takođe uključuje saradnju među različitim eksternim i internim interesnim grupama (*stakeholderima*) koji doprinose i imaju koristi od uključivanja u rodna pitanja.

Prilog I. RSZ u Bjelorusiji: Studija slučaja

a) Pregled rodne ravnopravnosti u Bjelorusiji

Bjelorusija je potpisala i ratifikovala niz međunarodnih dokumenata sa ciljem unapređivanja rodne ravnopravnosti, uključujući CEDAW (1979), Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju Četvrte svjetske konferencije (1995) i Opcionalni protokol uz Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (2004). Član 8 Ustava Republike Bjelorusije naglašava prioritet opšte priznatih principa međunarodnog prava i propisuje da se nacionalno zakonodavstvo mora usaglasiti sa tim principima.

Članom 22 Ustava Republike Bjelorusije propisuje se da su svi građani “jednaki pred zakonom i uživaju pravo na jednaku zaštitu svojih prava i legitimnih interesa, bez diskriminacije”. Formalni principi ravnopravnosti i ne-diskriminacije pred zakonom u porodičnim odnosima, obrazovanim, profesionalnim, društvenim, političkim, kulturološkim i drugim oblastima takođe su pohranjeni u Ustavu (čl. 32, 42), Zakoniku o porodici i braku (čl. 20), Krivičnom zakoniku i Građanskom zakoniku, Zakoniku o radu i Zakonu o postupku i uslovima lišenja slobode. Ovi zakoni u oblastima koje uređuju zabranjuju diskriminaciju po osnovu roda i po drugim osnovama.

Bjelorusija je visoko rangirana po međunarodnim indeksima koji mjere razvoj po mjeri čovjeka i poštovanje principa rodne ravnopravnosti. Prema Globalnom izvještaju UNDP o razvoju po mjeri čovjeka za 2015. godinu, Bjelorusija se nalazi u prvoj grupi zemalja zajedno sa drugim zemljama koje imaju dobre rezultate u oblasti razvoja po mjeri čovjeka. Bjelorusija zauzima 50. mjesto od 188 zemalja.²² Isti izvještaj smješta Bjelorusiju među zemlje gdje je

---

²² “Izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka za 2015. godinu, UNDP, 2015, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report_1.pdf>.

Indeks rodno razvoja žena jednak ili veći od istog indeksa za muškarce (1.021).²³ Poređenja radi, prema Globalnom izvještaju o razvoju po mjeri čovjeka za 2014. godinu, Bjelorusija je po Indeksu rodno razvoja bila na 53. mjestu (od 188 zemalja).²⁴ Prema Globalnom izvještaju o rodnom jazu za 2016. godinu koji je pripremio Svjetski ekonomski forum, Bjelorusija je na 30. mjestu od 144 zemlje.²⁵ Nadalje, Bjelorusija je među 16 zemalja koje su u kategoriji zemalja sa „vrlo niskom diskriminacijom“ u društvenim institucijama i rodnom indeksu, kako je Razvojni centar OECD na osnovu 14 indikatora izračunao za 2014. godinu.²⁶

Državni akcioni planovi za postizanje rodne ravnopravnosti služe kao najznačajniji pravni instrument za unapređivanje rodno-senzitivnog zakonodavstva i javne politike u Bjelorusiji. Četvrti i posljednji Državni akcioni plan za rodnu ravnopravnost Republike Bjelorusije za period 2011-2015. godine odobrio je Savjet Ministara u avgustu 2011. godine.²⁷ Planom se konstatuje da implementacija rodne politike u Bjelorusiji ima za osnov univerzalno priznate međunarodne norme rodne ravnopravnosti i ima za cilj da: unapređuje jednakost zastupljenosti muškaraca i žena na svim nivoima vlasti; integriše rodnu perspektivu u obrazovni sistem; razvije svijest građana/ki o rodnoj ravnopravnosti u svim sferama javnog života; poboljša reproduktivno zdravlje muškaraca, žena i tinejdžera/ki da bi se osigurala normalna reprodukcija populacije; i poboljša kvalitet života. Posebna pažnja se posvećuje jačanju institucije porodice i porodičnih odnosa, zalaganju za bračne i porodične vrijednosti, dostizanju rodne ravnopravnosti u porodici, uključujući veći angažman muškaraca u domaćinstvu i u staranje o djeci. Ovaj plan takođe naglašava važnost podsticanja ženskog preduzetništva i jačanja konkurentnosti žena na tržištu rada, kao i značaj transformisanja javne svijesti o rodnoj ravnopravnosti i iskorijenjivanje diskriminatorских rodni stereotipa. Peti Državni Plan, za period 2017.-2020. godine, je pripremljen i trenutno ga razmatra Vlada.

23 Indeks rodno razvoja (GDI) mjeri rodne razlike u rezultatima razvoja po mjeri čovjeka uzimajući u obzir disparitete između žena i muškaraca u tri osnovne dimenzije razvoja po mjeri čovjeka - zdravlje, znanje i životni standard. GDI je omjer indeksa razvoja po mjeri čovjeka koji se računa zasebno za žene i muškarce korišćenjem iste metodologije. To je direktna mjera rodno jaza i pokazuje koliko žene zaostaju za muškarcima i koliko ženama treba da uhvate korak u svakoj od dimenzija razvoja po mjeri čovjeka. Više detalja o ovom indeksu (GDI) može se pronaći na adresi <<http://hdr.undp.org/en/content/gender-development-index-gdi>>.

24 "Izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka za 2014. godinu", UNDP, 2014, <<http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>>.

25 "Globalni izvještaj o rodnom jazu za 2016. godinu: Bjelorusija", Svjetski ekonomski forum, <<http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/economies/#economy=BLR>>

26 "Društvene institucije i rodni indeks: 2014 Sintetizovani izvještaj", OECD, <<https://www.oecd.org/dev/development-gender/BrochureSIGI2015-web.pdf>>.

27 Prvi Akcioni plan obuhvatao je period 1996-2000; drugi je obuhvatao period 2001-2005; a treći period 2008-2010.

Izazovi vezani za rodnu ravnopravnost u Bjelorusiji uključuju integraciju žena u tržište rada i rodne stereotipe. Podaci za 2015. godinu pokazuju da je visoko obrazovanje u Bjelorusiji obuhvatalo 56.1% žena i 43.9% muškaraca. Prema popisu stanovništva iz 2009. godine 57.4% žena i 42.6% muškaraca steklo je neki nivo visokog obrazovanja. Ipak, žene su najčešće zaposlene na radnim mjestima koja nisu rukovodna, i uglavnom rade u javnom sektoru i u oblastima kao što su medicina i obrazovanje.²⁸ Analitičari/ke iz građanskog društva takođe pominju i 'feminizaciju' nedovoljno plaćenih sfera privrednih djelatnosti, isključenost žena sa rukovodnih pozicija, značajan jaz u platama između muškaraca i žena (jedno od objašnjenja za to bi mogla biti tendencija da žene rade na slabije plaćenim poslovima), i nedostatak politike o ravnopravnom roditeljskom odsustvu.²⁹ Dodatni izazovi uključuju pristup zdravstvenoj zaštiti (naročito zaštiti reproduktivnog zdravlja), zadržavanje rodni stereotipa i patrijarhalnih stavova prema ženama, kao i nasilje u porodici.

Učestvovanje žena u političkom i javnom životu takođe predstavlja izazov. Iako skoro trećinu poslanika u Parlamentu Bjelorusije čine žene, analitičari/ke iz građanskog društva konstatuju da su žene slabo zastupljene na visokim položajima u vlasti, pravosuđu i diplomatskoj službi.³⁰ Često su isključene iz muških političkih mreža, a koncepti rodne ravnopravnosti generalno izostaju iz izbornih programa i muških i ženskih kandidata. Zajedno sa ekonomskim barijerama koje sprečavaju žene da učestvuju u političkom i javnom životu svoje zemlje, za političarke i preduzetnice se često kaže da su u gorem položaju zbog predrasuda.

Izveštaj o Bjelorusiji za 2016. godinu koji je pripremio Komitet UN-a za eliminaciju rodne diskriminacije žena preporučuje uspostavljanje centralizovanog nacionalnog mehanizma za unapređenje položaja žena, sa jasno definisanim mandatom i odgovornostima. U Izveštaju se naglašava da bi za ovaj mehanizam trebalo obezbijediti adekvatne ljudske, finansijske i tehničke resurse, koji će mu omogućiti da koordinira i djelotvorno unapređuje rodnu ravnopravnost i orodnjavanje. Ovaj Komitet je takođe predložio da se Sektor za javne politike vezane za oblast stanovništva, roda i porodice u Ministarstvu

---

28 "Alternativni izvještaj o usaglašenosti sa Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena u Bjelorusiji", Pripremio Memorijalni centar za borbu protiv diskriminacije uz pomoć Centra za prava žena povodom 65. zasjedanja UN CEDAW, 2016, <<https://adcmemorial.org/wp-content/uploads/BelENGwww.pdf>>.

29 Dzmitry Ananyeu et al., "Izveštaj o učešću žena u javnom i političkom životu", Bjelorusija, 2013, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:udzuoNYCcXsJ:https://rm.coe.int/1680599095+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=pl>> and S. Burova i O. Yanchuk, "Analiza sektora rodni pitanja u Bjelorusiji", Kancelarija za Evropske poslove i komunikacije, 2014, <<http://eng.oec.by/wp-content/uploads/2015/06/Analysis-of-Gender-Sector-in-Belarus.pdf>>.

30 *Ibid.*

rada i socijalnog staranja pojačano fokusira na rodnu ravnopravnost i pitanja ženskih prava, i pozvao na brzo usvajanje Nacionalnog akcionog plana za rodnu ravnopravnost za period 2016-2020 i opredjeljivanje odgovarajućih ljudskih, tehničkih, i finansijskih resursa potrebnih za njegovu implementaciju.

b) RSZ analiza u Bjelorusiji: interesne grupe (stejkholderi) i polazne tačke

Sistematična rodno-senzitivna analiza zakonodavstva nije formalno implementirana u Bjelorusiji do ljeta 2017. godine. Ogromna većina zakona i drugih propisa u Bjelorusiji su rodno-neutralni i rodna pitanja većinom nisu prisutna na političkim i zakonodavnim agendama. Redovna analiza rodnog uticaja novih predloga zakona nije zakonski obavezna. Međutim, radi integracije takve analize može se razmotriti nekoliko polaznih tačaka.

Glavna interesna grupa (stejkholder) ispred vlade u oblasti rodne ravnopravnosti u Bjelorusiji je Nacionalni savjet za rodnu politiku unutar Savjeta ministara Republike Bjelorusije (Nacionalni savjet). Savjet je oformljen 2000. godine kao međuresurno, savjetodavno i koordinaciono tijelo koje čine rukovodioci centralnih vladinih agencija, lokalni izvršni i administrativni organi, poslanici/e nacionalne skupštine i predstavnici/e Vrhovnog suda i javnih i međunarodnih organizacija (ukupno 31 osoba, 21 žena i 10 muškaraca). Savjet je nadležan za koordinaciju aktivnosti unutar Nacionalnog akcionog plana i ima za cilj da obezbijedi platformu za dijalog o napretku u rješavanju pitanja rodne ravnopravnosti i da obezbijedi savjete i preporuke za rodnu ravnopravnost službenicima/ama vlasti. Ipak, lokalne organizacije građanskog društva konstatuju da Savjet nema dovoljan budžet, resurse i autoritet. Komitet UN za eliminaciju rodne diskriminacije žena (u daljem tekstu Komitet CEDAW) je 2016. godine u izvještaju o Bjelorusiji takodje konstatovao da se Savjet sastaje dva puta godišnje, i da "nije u mogućnosti da funkcioniše kao djelotvorni državni mehanizam za unapređenje položaja žena".⁵¹

- **Polazna tačka za RSZ analizu** – Nacionalni savjet ima raznovrsno članstvo - okuplja poslanike/ce, šefove/ice i članove/ice parlamentarnih odbora, predstavnike/ce vladinih tijela i organizacija civilnog društva. Uprkos finansijskim i strukturnim ograničenjima, Savjet može služiti kao djelotvorna platforma za koordinaciju i razmjenu znanja njegovih članova/ica, koji/e bi

---

51 "Zaključne napomene osmog periodičnog izvještaja o Bjelorusiji, Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena, novembar 2016. godine, <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fBLR%2fCO%2f8&Lang=en>.

mogli/e imati važnu ulogu u unapređivanju principa rodne ravnopravnosti u Parlamentu i u različitim tijelima vlade.

Tijelo vlade koje ima konkretan mandat za rješavanje rodniha pitanja je **Sektor za javne politike vezane za oblast stanovništva, roda i porodice u Ministarstvu rada i socijalnog staranja**. Ovaj Sektor redovno inicira politike i programe vezane za rodna pitanja, daje komentare na prijedloge zakona i postavlja pitanja vezana za rodne aspekte koje treba da uzmu u obzir drugi organi. Ipak, ovo se uglavnom dešava na ad hoc osnovi, zavisno od teme i posebnih karakteristika novih zakona, i nije bilo sistematičnih pokušaja da se analiza rodnog uticaja zakonodavstva uključi u rad ovog sektora. Nadalje, Komitet CEDAW je u svom izvještaju iz 2016. godine konstatovao da je kapacitet ovog sektora da unapređuje rodnu ravnopravnost ograničen zbog njegovog primarnog fokusa na "porodične i demografske probleme, nasilje nad ženama i trgovinu ljudima."³²

- **Polazna tačka za RSZ analizu** – S obzirom na solidno iskustvo ovog sektora u radu na rodniha pitanjima i dobro poznavanje rodne situacije u državi, on bi mogao imati važnu ulogu u sistematičnom obezbijedivanju informacija o rodniha uticajima prijedloga zakona i drugih propisa koji su relevantni za nadležnosti Ministarstva. Ovakve informacije ili treba usmjeriti resornim ministarstvima, ili koordinirati sa Nacionalnim centrom za zakonodavstvo i zakonodavna istraživanja (NCLLR), čije su funkcije opisane dalje u tekstu.

Perspektivna interesna grupa (*stakeholder*) koji bi mogao dovesti do integracije RSZ analize u zakonodavne akte je NCLLR. Uspostavljen Predsjedničkim dekretom 2007. godine, NCLLR zapošljava 53 osobe. Povjerava mu se izrada "nacrta zakonskih normativnih akata i metodoloških smjernica za izradu propisa, sprovođenje istraživanja u oblasti prava, kao i obuka naučnika/ca višeg nivoa stručnosti"³³ Sva vladina tijela zainteresovana za donošenje novih propisa moraju poslati predloge u NCLLR, koji izrađuje nove prijedloge zakona u skladu sa godišnjim planom. NCLLR takođe omogućava obuku i izgradnju kapaciteta za poslanike/ce i predstavnike/ce vladiniha tijela u mnoštvu različitiha pravnih oblasti..

- **Polazna tačka za RSZ analizu** – NCLLR predstavlja veoma perspektivnu polaznu tačku uključivanje RSZ analize zbog svoje centralne uloge u Zakonodavnom procesu u državi. NCLLR izrađuje nacрте svih novih prijedloga zakona u državi, i nijedan prijedlog zakona ne može biti donesen ako

³² *Ibid.*

³³ Vebsajt Nacionalnog Centra za zakonodavstvo i zakonodavna istraživanja (NCLLR): <<http://center.gov.by/legal-status/?lang=en>>.

prethodno ne prođe kroz NCLLR. Shodno tome, obavezati NCLLR da sistematično vrši analizu rodnog uticaja svih zakonodavnih prijedloga čije nacрте izrađuje i da uključi aktivnosti i pokazatelje rodnog uticaja u ove predloge bi djelotvorno ugradilo RSZ pristup u Bjelorusiji. NCLLR bi takođe mogao da ima centralnu ulogu u izgradnji kapaciteta poslanika/ca i predstavnika/ca vladinih tijela u oblasti rodniх pitanja. Neke od ovih aktivnosti su predviđene Nacionalnim akcionim planom Republike Bjelorusije za rodnu ravnopravnost za period 2017-2020. godine. NCLLR-u bi se morala obezbijediti dodatna finansijska sredstva da bi mogao da vrši ovu funkciju, i morala bi da mu se pruži mogućnost izgradnje kapaciteta kako bi se njegovi zaposleni u potpunosti upoznali sa svim nijansama RSZ analize u raznim sektorima. Ovakva ulaganja u kapacitete NCLLR mogla bi garantovati da će RSZ analiza biti temeljito sprovedena i mogla bi postaviti Bjelorusiju u grupu globalnih lidera u oblasti uključivanja principa rodne ravnopravnosti u izradu zakonodavstva.

Ministarstvo pravde takođe detaljno analizira sve nove prijedloge zakona i ispituje njihovu usklađenost sa ustavnim principima i ostalim zakonodavnim aktima. Pošto je rodna ravnopravnost ustavni princip u Bjelorusiji, Sektor za zakonsko uređivanje društvenih aktivnosti države ispituje rodne aspekte i potencijalne rodne rizike novih zakona i drugih propisa. Ipak, izgleda da ovaj Sektor ima manje resursa da sprovodi sistematičnu i detaljnu rodnu analizu nego NCLLR.

Još jedna perspektivna interesna grupa (*stakeholder*) u oblasti RSZ u Bjelorusiji je **Nacionalni zavod za statistiku (NSC), koji prikuplja rodno-raščlanjene** podatke o različitim pitanjima. Jedna od značajnih aktivnosti NSC je prikupljanje podataka o domaćinstvima. Takođe, uz podršku UNICEF-a 2012. godine, NSC je sproveo Istraživanje višestrukih indikatora (Multiple Indicator Cluster Survey - MICS) kako bi se ocijenila situacija djece i žena u Bjelorusiji. Istraživanje je imalo za cilj da izmjeri napredak u postizanju značajnih ciljnih vrijednosti Milenijumskih razvojnih ciljeva, i pomoglo je u prikupljanju jedinstvenih podataka o rodnim odnosima, uključujući podatke o reproduktivnom zdravlju žena, stavovima žena i muškaraca o nasilju u porodici, svijesti muškaraca o HIV/AIDS-u, itd. Još jedna korisna aktivnost prikupljanja podataka NSC-a bilo je istraživanje "Korišćenje vremena" (Time Use) za period 2014-2015. Rezultati tog istraživanja su potvrdili postojeće rodne stereotipe u društvu vezane za podjelu uloga u porodici i pomogli su da se formira slika rodniх razlika u načinu na koji žene i muškarci koriste svoje vrijeme.

Od 2000. godine, NSC razvija bazu rodniх statističkih podataka, koja uključuje rodno-senzitivne pokazatelje u sljedećim oblastima: ekonomija, siromaštvo, obrazovanje, zdravlje, demografija, djeca i adolescenti, nasilje, autoriteti i dono-

šenje odluka u društvu i u domaćinstvu, komunikacija i okruženje. Ovaj sistem koristi rodne pokazatelje koje koristi Ekonomska komisija za Evropu Ujedinjenih nacija (UNECE), i takođe uzima u obzir nacionalne specifičnosti i prijedloge Nacionalnog savjeta za pitanja roda. NSC objavljuje godišnje biltene sa zbirnim statističkim podacima o rodnim aspektima u mnogim oblastima, ali njihovi primarni podaci su većinom nedostupni javnosti.

- **Polazna tačka za RSZ analizu** – NSC podaci mogu poslužiti kao centralni izvor informacija za RSZ analizu koju sprovedu druge institucije, kao što su NCLLR ili Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

Postoje 32 nevladine organizacije koje rade na rodnim pitanjima u Bjelorusiji. Najaktivnije nevladine organizacije i njihovi lideri su međunarodna nevladina organizacija “Rodne perspektive” (*Gender Perspectives*), “Bjelorusko udruženje mladih hrišćanki”, “Ženski nezavisni demokratski pokret”, “Radislava”, i feministička inicijativa “Rodni put” (*Gender Route*). Ove organizacije prate odluke i djelovanje vlade koje se tiču različitih rodnih pitanja, ali njihov uticaj na javno mnjenje je ograničen. Nevladine organizacije koje se bave pitanjima ljudskih prava u Bjelorusiji ne posvećuju posebnu pažnju rodnim pitanjima. Sindikati se uglavnom ne uključuju u unapređenje principa rodne ravnopravnosti.

- **Polazna tačka za RSZ analizu** – *Kao što se često radi u drugim zemljama, nevladine organizacije koje se bave rodnim pitanjima mogle bi se uključiti u diskusije o rodnom uticaju novih zakona i drugih propisa. Ovakve diskusije bi mogao koordinirati Nacionalni savjet i/ili NCLLR.*

c) Mogućnosti za dalje djelovanje

Uključivanje rodne ravnopravnosti i RSZ u Bjelorusiji bi moglo uspjeti ako se u potpunosti iskoriste postojeće institucije i njihovi kapaciteti. Bjelorusija ima dobre pozicije po međunarodnim indeksu razvoja po mjeri čovjeka i indeksu rodne ravnopravnosti. Ovako velik kapacitet bi trebalo iskoristiti da se rodna ravnopravnost unaprijedi sadržajno– a ne samo formalno. Kao što je pomenuto ranije, Nacionalni savjet, NCLLR i NSC bi mogli poslužiti kao institucionalni stubovi za ugrađivanje rodne ravnopravnosti i RSZ.

Ako dobije odgovarajući mandat i resurse, NCLLR bi mogao biti prvak u uključivanju rodno-zasnovane analize u izradu svih novih zakonodavnih akata, jer bi mogao sistematično da ugrađuje rodnu perspektivu i aktivnosti u sve prijedloge zakona koje izrađuje i mogao bi razvijati koherentan mehanizam praćenja i evaluacije okvira za mjerenje rodnog uticaja postojećih zakona i dru-

gih propisa. NCLLR bi takođe mogao preuzeti vodeću ulogu u obuci i aktivnostima izgradnje kapaciteta za rodnu ravnopravnost kod poslanika/ca i predstavnika/ca vladinih tijela. Uzimajući u obzir širinu područja rada NCLLR tj. činjenicu da izrađuje sve nove prijedloge zakona u državi, ovo je rijetku prilika za orodnjavanje zakonodavstva i uvođenje RSZ kroz jednu instituciju, čime bi se Bjelorusija pozicionirala među svjetske lidere u oblasti RSZ.

Nacionalni savjet bi takođe mogao imati važnu ulogu u orodnjavanju RSZ i promovisanju rodne ravnopravnosti služeći kao platforma za koordinaciju i razmjenu znanja za svoje članove/ice. Opredjeljivanje dodatnih finansijskih resursa Savjetu bi moglo biti od pomoći za vršenje ovakvih funkcija.

NSC trenutno ima ključnu funkciju u **prikupljanju podataka raščlanjenih po polu**. Ovakvi podaci bi mogli biti od velikog značaja za RSZ analizu u raznim sektorima, i trebalo bi ih dostaviti svim odgovarajućim vladinim tijelima i NCLLR-u u skladu sa njihovim potrebama. U budućem periodu, za NSC će biti važno da koordinira svoje aktivnosti prikupljanja podataka sa RSZ aktivnostima NCLLR-a (ili bilo koje druge institucije kojoj će biti povjerena RSZ analiza).

Sektor za javne politike vezane za oblast stanovništva, roda i porodice Ministarstva rada i socijalnog staranja bi mogao svojim znanjem i stručnošću pomoći drugim vladinim agencijama, kao i NCLLR-u, tako što će za izradu novih akata obezbijediti informacije koji se odnose na rodna pitanja.

Na osnovu međunarodne dobre prakse, kombinacija pristupa “od vrha ka dnu” (*top-down*) i “od dna ka vrhu” (*bottom-up*) mogla bi biti pravi izbor za unapređenje datih sugestija. Dvije strategije bi mogle biti korisne u pristupu “od vrha ka dnu” (*top-down*):

- Prvo, značaj i potrebu ugrađivanja rodne ravnopravnosti i RSZ u Bjelorusiji bi trebalo promovisati na najvišem političkom nivou. Izbor visoko-rangiranih službenika/ca koji bi bili prvaci rodnih pitanja mogao bi od ključnog značaja za promovisanje rodne ravnopravnosti i unapređivanje rodno-senzitivnog zakonodavstva; i
- Drugo, bila bi potrebna jasna zakonska direktiva kojom bi se NCLLR obavezalo da sprovodi rodnu analizu svih novih zakonodavnim akata.

U pristupu “od dna ka vrhu”, mogla bi se testirati dva pristupa:

- Prvo, bilo bi korisno ojačati kapacitet i povećati resurse Nacionalnog savjeta da uspostavlja neformalne radne odnose sa poslanicima/ama, zalaže se za politike i reforme vezane za rodna pitanja, i saraduje sa drugima po pitanju integracije rodne analize u različite zakonodavne projekte; i
- Drugo, NCLLR bi takođe mogao proaktivno da uključi RSZ analizu u svoj rad. Za to bi mogao da iskoristi izgradnju kapaciteta za korišćenje postojećih instrumenata i resursa za smislenu rodnu analizu i za integrisanje podataka raščlanjenih po polu koje prikupi NSC u prijedloge zakona.

Prilog II. Instrument za samo-ocjenu rodno- senzitivnog zakonodavstva

a) Opšte informacije

Naziv zakona ili drugog propisa (u daljem tekstu "ZAKON"): _____

Oblast politike: _____

Kratak opis ZAKONA: _____

_____

Grupe/lica na koja će najvjerojatnije uticati ZAKON: _____

Kratak opis sadašnje faze ZAKONA (zaokružite jedno od ponuđenog):

osmišljavanje/implementacija/praćenje/evaluacija i revizija

Zaduženi službenik/ca: _____ (Ime)

_____ (Zvanje)

_____ (Institucija ili sektor)

_____ (Telefon) (Email)

b) Osmišljavanje

Kompilacija i analiza informacija o rodnim pitanjima

1. Da li su prije osmišljavanja ZAKONA, prikupljeni i razmotreni podaci o licima na koja će ZAKON imati uticaja i to raščlanjeni po polu?
2. Da li podaci pokazuju rodne razlike ili rodnu interakciju sa sljedećim društveno-ekonomskim karakteristikama: starost, obrazovanje, porodični status, grupu po prihodima, invaliditet ili bilo koja druga. (Precizirajte: _____)
3. Dajte sažetak podataka o gore navedenom: _____
_____

Učešće

4. Da li je izvršena konsultacija sa bilo kojom od sljedećih grupa o rodnom uticaju ZAKONA:
  - (a) Stručnjaci za rodna pitanja npr. ženske organizacije, pripadnici akademske zajednice, istraživački centri, think tankovi)
  - (b) Relevantni zakonski organi
  - (c) Nevladine organizacije
  - (d) Korisnici (i žene i muškarci) na koje će ZAKON vjerovatno imati pozitivne ili negativne posljedice
5. Navedite imena subjekata koji su konsultovani i sažetak njihovih stavova.
_____

Uzimanje u obzir specifičnih potreba žena i muškaraca

6. Da li su specifične potrebe žena i muškaraca i druga rodna pitanja identifikovana, uzeta u obzir i integrisana u osmišljavanje ZAKONA?
7. Da li ZAKON iziskuje bilo kakvo posebno pominjanje ili žena ili muškaraca?

Uzimanje u obzir uticaja na žene

8. Da li će na žene ili neku podgrupu žena ZAKON uticati na drugačiji način nego na muškarce? Pozitivno ili negativno?

9. Da li će ZAKON na bilo koji način (direktno ili indirektno, kratkoročno, srednjoročno i dugoročno) unaprijediti i obezbijediti ukidanje diskriminacije žena putem:
- (a) poboljšanja u odnosu na prethodno zakonodavstvo, javne politike ili programe koji su bili diskriminatorni i doveli žene u lošu poziciju;
  - (b) uspostavljanja pravne i druge zaštite prava žena;
  - (c) jačanja uloge žena u donošenju odluka;
  - (d) povećanja pristupa žena resursima i njihovoj kontroli;
  - (e) doprinosa ka osnaživanju žena; ili
  - (f) na bilo koji drugi način, npr, _____?
10. Da li će se ZAKONOM uvesti bilo kakva restrikcija ili ograničenje ženama (ili nekoj podgrupi žena), čak i privremeno?
11. Da li se rodno neutralni/senzitivni jezik koristi kroz zakonodavstvo/javnu politiku/program/informisanje javnosti ili bilo koje druge sa tim povezane zvanične dokumente?

c) Realizacija

Edukacija javnosti i promocija

12. Da li su promotivne informacije o ZAKONU predstavljene na rodno-senzitivan način?
13. Da li je medij za promovisanje (npr. mjesta, kanali i vrijeme) obezbijedio da se djelotvorno dopre do žena?

Uticaj na žene

14. Da li je u toku procesa implementacije ZAKONA uticaj na žene ili bilo koju podgrupu žena bio drugačiji nego uticaj na muškarce, npr. prava, nivo benefita, pristupačnost ili dostupnost mogućnosti podrške? Pozitivno ili negativno?
15. Da li je bilo afirmativnih mjera koje su preduzete da bi se zadovoljile potrebe žena tokom implementacije ZAKONA?

d) Praćenje

Kompilacija i analiza informacija o rodnim pitanjima

16. Da li su prikupljeni podaci raščlanjeni po polu i rodno-senzitivni pokazatelji (kvalitativni ili kvantitativni) da bi se pratio proces i ishodi ZAKONA?

Uključivanje rodnih pitanja

17. Da li mehanizmi za praćenje uzimaju u obzir rodnu perspektivu i pitanja žena i muškaraca?

e) Ocjena i revizija

Rodna analiza uticaja na žene i muškarce

18. Da li je sprovedena rodna analiza da bi se ocijenio i revidirao koncept, implementacija i ishod ZAKONA?

19. Da li su se evaluacijom sistematično utvrdila i obradila rodna pitanja?

20. Da li je bilo koja od sljedećih grupa konsultovana tokom eksterne evaluacije ZAKONA (ako je to primjenjivo):

- (a) Stručnjaci za rodna pitanja (npr. ženske organizacije, pripadnici akademske zajednice, istraživački centri, think tankovi);
- (b) Relevantni zakonski organi;
- (c) Nevladine organizacije; i
- (d) Korisnici (i žene i muškarci) na koje utiče ZAKON.

21. Da li je ZAKON, na bilo koji način (direktno ili indirektno, kratkoročno, srednjoročno ili dugoročno) doveo do:

- (a) poboljšanja u bilo kom ranijem zakonu ili drugom propisu, javnoj politici i/ili programu koji je bio diskriminatorski ili dovodio žene u lošiji položaj;
- (b) uspostavljanja pravne i druge zaštite prava žena;
- (c) jačanja uloge žena u donošenju odluka;
- (d) povećanja pristupa žena resursima i njihovoj kontroli;
- (e) doprinosa osnaživanju žena; ili
- (f) bilo koje druge promjene _____?

22. Da li su ZAKONOM uvedene bilo kakve restrikcije ili ograničenje ženama ili muškarcima ili podgrupama žena ili muškaraca?
23. Da li su zaposleni koji su zaduženi za reviziju izvještaja o ocjeni obezbijedili da se propusti i uspjesi ZAKONA koji su vezani za rodna pitanja uključe u izvještaj?

Planiranje za budućnost

24. Da li su nalazi ocjene upotrijebljeni da se poboljša senzibilitet za pitanja roda u planiranju budućih aktivnosti, implementaciji i praćenju ZAKONA i sa njim povezanih zakona i drugih propisa, javnih politika i/ili programa?

f) Administracija

Senzibilisanost zaposlenih i izgradnja kapaciteta

25. Da li postoji kontakt osoba (*focal point*) za pitanja roda (posebno postavljena osoba ili tim) za ZAKON?
26. Da li su relevantni službenici/e zaduženi za sljedeće faze obaviješteni i da li im je data obuka o rodnim pitanjima? Ukoliko jesu, precizirajte.
- osmišljavanje _____
- implementacija _____
- praćenje _____
- evaluacija _____

Prilog III. Primjeri rodno-senzitivnih pokazatelja za sektor obrazovanja

Cilj	Pokazatelj(i)
Pokazatelji ljudskog kapitala	
Smanjiti rodni jaz u upisivanju, završavanju i ishodima učenja u osnovnim i srednjim školama	<ul style="list-style-type: none"> • Dodatni broj djevojčica i dječaka koji su se upisali, pohađaju i završavaju osnovnu i srednju školu u poređenju sa prethodnom godinom (godinama) • Broj i procenat učenika i učenica koji dobijaju diektnu podršku (npr. stipendije, školarine, uslovne gotovinske transfere ili obroke) • Stope ponavljanja i ispisivanja iz škole za učenike osnovnih i srednjih škola po polu, etničkoj pripadnosti i lokaciji (npr. ruralno ili urbano područje) • Broj i vrsta namjenskih aktivnosti za praćenje i pomoć djevojčicama i dječacima koji su izloženi riziku odustajanja od školovanja, po nivou obrazovanja • Broj djevojčica i dječaka koji pohađaju obrazovne institucije koje su postale pristupačnije za lica koja žive sa invaliditetom • Broj djevojčica i dječaka koji koriste specijalno obrazovanje
Kreiranje obrazovne infrastrukture koja ispunjava potrebe učenika i učenica i nastavnica i nastavnika	<ul style="list-style-type: none"> • Broj škola u području kod kojih je udaljenost za djevojčice i dječake do škole smanjeno • Broj hostela i domova koji su izgrađeni ili osavremenjeni i broj i procenat djevojčica i dječaka koji su od toga imali koristi • Udio obrazovnih institucija koje obezbjeđuju privatne i bezbjedne sanitarne uslove i internate za djevojčice i dječake, uključujući i djevojčice i dječake sa invaliditetom, po nivou obrazovanja • Udio stanova za nastavnike/ce obezbijedenih nastavnicima i nastavnicama u ruralnim i udaljenim područjima, po nivou obrazovanja • Broj novih i osavremenjenih rodno-neutralnih objekata osmišljenih da se poboljša sredina za učenje za djevojčice i dječake (npr. biblioteke, laboratorije i sportski objekti)

Pokazatelji ekonomskog osnaživanja

Smanjene rodne razlike u zapošljavanju žena u obrazovnom sektoru

- Broj i procenat kvalifikovanih nastavnika i nastavnica
- Broj i procenat nastavnica i nastavnika obučanih, po oblastima sadržaja (npr. planiranje, upravljanje i nastavne metode)
- Procenat žena i muškaraca na nastavničkim mjestima u osnovnom, srednjem i tercijarnom obrazovanju (javni i privatni sistemi)
- Procenat žena i muškaraca na višim nastavnim pozicijama i pozicijama sa kojih se upravlja i vrši revizija nastavnih planova i programa (npr. Nadzornici/e, direktori/ce škola, pomoćnici/e direktora/ica, šefovi/ica katedri)
- Procenat nastavnica i nastavnika u ruralnim i udaljenim područjima i procenat kvalifikovanih nastavnika (po minimalnim standardima)
- Broj i vrsta programa podsticaja i podrške, obuka i usavršavanja, uključujući i one koji imaju za cilj povećanje broja kvalifikovanih žena i muškaraca zaposlenih u nastavi u ruralnim područjima
- Procenat žena i muškaraca koji se usavršavaju u inostranstvu u poređenju sa ukupnim procentom žena i muškaraca koji ispunjavaju uslove za to (nastavnici/e i uprava škola)

Smanjene rodne razlike u zapošljavanju žena u netradicionalnim privrednim sektorima kod kojih su prihodi i rast visoki

- Procenat promjene u stopama upisa i završavanja tehničkog i stručnog obrazovanja za žene, uključujući i one oblasti kojima tradicionalno dominiraju muškarci i u sektorima u kojima se bilježi rast privrede
- Broj i procenat učenika i učenica koji dobijaju stipendije, školarine i drugu finansijsku podršku za tehničko i stručno obrazovanje

Smanjiti rodni jaz u tehničkom i stručnom, kao i u tercijarnom obrazovanju

- Broj i vrsta podsticaja i aktivnosti podrške kojima se omogućava ženama i muškarcima da se upišu u institucije za obuku (npr. politike afirmativne akcije, revizija uslova za upis ili procedura selekcije)
- Broj i procenat žena i muškaraca koji završavaju školovanje (maturanti/kinje, diplomirani studenti/kinje, učenici/e koji završavaju tehničko i stručno obrazovanje) koji sebi obezbijede zaposlenje u svojoj struci
- Broj i procenat žena i muškaraca koji koriste programe stažiranja

Jačanje prelaska iz školovanja na dostojanstvene poslove za mlade žene i muškarce (maturante/kinje, svršene studente/kinje, učenike/ce sa završenim tehničkim i stručnim obrazovanjem i obukom)

- Dokazi o mentorstvima i drugim aktivnostima podrške koje imaju za cilj da pomognu ženama u prelasku iz svijeta obrazovanja u svijet rada u netradicionalnim privrednim sektorima gdje su prihodi i rast visoki
- Procenat žena i muškaraca koji diplomiraju u oblasti prava, prirodnih nauka, medicine i informaciono-komunikacionih tehnologija
- Broj mjesta za brigu za djecu koja se obezbjeđuju ženama i muškarcima studentima sa roditeljskim dužnostima
- Broj i vrsta programa neformalnog obrazovanja koji se nude ženama i muškarcima po predmetnoj oblasti
- Broj i procenat žena i muškaraca koji završavaju ove programe
- Broj i procenat žena i muškaraca savjetnika za rodna pitanja u karijernoj orijentaciji
- Godišnji procenat kratkoročnih stipendija za obuku u zemlji i inostranstvu dodijeljenih ženama i muškarcima po oblastima (za visoko obrazovanje i post-diplomske studije)

Glas i prava

Povećati učešće žena u odlučivanju o politikama u sektoru obrazovanja, te o reformama i praksama obrazovnih institucija

- Broj i procenat žena uključenih u formulisane i reviziju obrazovnih politika i strategija, nastavnih planova i programa i nastavnih materijala
- Procenat žena u školskim odborima
- Procenat žena i muškaraca koji imaju funkcije u školskim savjetima i obrazovnim odborima
- Procenat žena i muškaraca u profesionalnim udruženjima nastavnika/ca, u poređenju sa ukupnim brojem nastavnika i nastavnica i procenat žena i muškaraca funkcionera

Izvor: Prilagođeno u skladu sa Instrumentom za rezultate i pokazatelje u oblasti rodne ravnopravnosti (2013) koji nude dodatne primjere rodno-senzitivnih pokazatelja u sektorima finansija, zdravlja, saobraćaja, urbanog razvoja, itd.¹

¹ Instrument za rezultate i pokazatelje u oblasti rodne ravnopravnosti, (Mandaluyong City: Asian Development Bank, 2013), <<https://www.adb.org/documents/tool-kit-gender-equality-results-and-indicators>>.

Glosar

Rod je izraz kojim se opisuju društveno konstruisane uloge za žene i za muškarce. Rod predstavlja stečeni identitet koji je naučen, mijenja se vremenom i varira u velikoj mjeri i unutar jedne kulture i između različitih kultura. Za razliku od toga, pol označava biološke razlike između muškaraca i žena. Polne uloge su univerzalne i ne mijenjaju se protokom vremena niti u zavisnosti od kulture.³⁴

Rodna analiza obuhvata prikupljanje i analizu podataka raščlanjenih po polu sa cijem da se otkrije bilo kakav različiti uticaj neke radnje na žene i na muškarce i da se utvrde posljedice rodnih uloga i zaduženja. Rodna analiza takođe uključuje i kvalitativne analize koje pomažu da se razjasni kako i zašto je došlo do tih različitih uloga, zaduženja i uticaja.³⁵

Rodna analiza budžeta analizira kako programi koji se finansiraju rješavaju potrebe različitih rodova i različitih grupa u društvu. Rezultat rodne analize budžeta bile bi preporuke za poboljšanje budžetskih programa, fiskalnih i sektorskih politika tako da programi i politike bolje odgovaraju potrebama različitih polova i različitih društvenih grupa.³⁶

Rodna diskriminacija odnosi se na svako pravljenje razlike, isključivanje ili ograničavanje koje se pravi na osnovu društveno konstruisanih rodnih uloga i normi koje sprečavaju lice da uživa puna ljudska prava.³⁷

---

34 *Glosar izraza vezanih za rodna pitanja* (Beč: OSCE, maj 2006), <<http://www.osce.org/gender/26397?download=true>>.

35 *Ibid.*

36 *Rodno-senzitivna izrada budžeta: Analiza budžetski programa iz rodne perspektive* (Kijev, UN Women, 2016) <<http://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2016/05/gender-responsive-budgeting--analysis-of-budget-programmes-from-gender-perspective#view>>.

37 *Glosar izraza vezanih za rodna pitanja* op. cit., napomena 36.

Rodni jaz predstavlja jaz u bilo kojoj oblasti između žena i muškaraca u smislu njihovog nivoa učešća, pristupa, prava, naknada ili benefita.³⁸

Rodna ravnopravnost znači jednaka prava i mogućnosti za žene i muškarce u zakonima i politikama i jednak pristup resursima i uslugama unutar porodice, zajednica i društva. Rodna ravnopravnost odnosi se na mogućnost da žene i muškarci ravnopravno pristupaju svim sferama života i učestvuju u njima, uključujući demokratsko upravljanje, odlučivanje i sektor bezbjednosti. Rodna ravnopravnost iziskuje da žene i muškarci dobijaju adekvatnu i pravičnu zaštitu svojih ljudskih prava, uključujući pravo na život bez nasilja u bezbjednom domu i zajednici koji im pružaju podršku.³⁹

Ocjena rodnog uticaja uključuje ispitivanje prijedloga politika da bi se vidjelo da li će i kako oni na različit način uticati na žene i muškarce, sa ciljem da se ti prijedlozi prilagode kako bi se diskriminatorski efekat neutralizovao, a rodna ravnopravnost unaprijedila.⁴⁰

Orodnjavanje je proces ocjene implikacija koje svaka planirana aktivnost, uključujući zakonodavstvo, politike ili programe u svim oblastima i na svim nivoima ima za žene i muškarce. To je strategija kojom pitanja i iskustva i žena i muškaraca postaju sastavna dimenzija osmišljavanja, implementacije, praćenja i ocjene politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama tako da se neravnopravnosti između muškaraca i žena ne učvršćuju.⁴¹

Rodno neutralno je svojstvo nepostojanja različitog pozitivnog ili negativnog uticaja na rodne odnose ili ravnopravnost između žena i muškaraca.⁴²

Rodni paritet je numerički koncept koji se odnosi na relativnu ravnopravnost u smislu brojki i omjera žena, muškaraca, djevojčica i dječaka. U obrazovanju to znači da isti broj dječaka i djevojčica dobija obrazovne usluge na različitim nivoima i u različitim oblicima.⁴³

---

38 *Instrument EU za orodnjavanje u razvojnoj saradnji: Glosar izraza vezanih za rodna i razvojna pitanja* (Brisel: Evropska komisija, 2004), < <http://library.euneighbours.eu/content/eu-toolkit-mainstream-ing-gender-development-cooperation-glossary-gender-and-development-term>>.

39 *Rodna ravnopravnost i ženska prava* (Varšava: OSCE Kancelarija za demokratske inisucije i ljudska prava 2017), <http://www.osce.org/odihr/303541?download=true>.

40 *Instrument EU*, op.cit., napomena 40.

41 *Glosar izraza vezanih za rodna pitanja* op. cit., note 36.

42 *Instrument EU*, op.cit., napomena 40.

43 *Rodna analiza u obrazovanju: Konceptualni pregled* (Njujork: UNGEI, 2012) <http://www.ungei.org/files/Gender_Analysis_in_Education.pdf>.

Rodni odnosi su odnosi i nejednaka raspodjela moći između žena i muškaraca koji karakterišu svaki konkretni rodni sistem.⁴⁴

Rodno senzitivno budžetiranje jeste pristup koji ima za cilj integrisanje rodne perspektive u cjelokupni proces planiranja i budžetiranja na svim nivoima vlasti. Rodno senzitivno budžetiranje ima za cilj prestrukturiranje prihoda i rashoda na takav način da se u procesu izrade budžeta i politika vlade ravnopravno uzmu u obzir potrebe, interesi i prioriteti i žena i muškaraca.⁴⁵

Rodni senzibilitet/svijest obuhvata mogućnost da se percipiraju, priznaju i istaknu rodne razlike, pitanja i nejednakosti i da se rodna perspektiva ugradi u strategije i djelovanja.⁴⁶

Rodno-senzitivni pokazatelji pružaju informacije o napretku ka rodnoj ravnopravnosti. Pokazatelj sumira veliku količinu informacija u jednu cifru, tako da pokazuje aspekt relativne prednosti ili nedostatka između muškaraca i žena i ukazuje na promjene koje se dešavaju vremenom. Pokazatelji se razlikuju od statističkih podataka po tome što, umjesto pukog prikazivanja činjenica, pokazatelji uključuju poređenja.⁴⁷

Jaz u zanimanju ili segregacija odnosi se na koncentraciju žena i muškaraca u razičitim vrstama i nivoima aktivnosti i zaposlenja, gdje su žene ograničene na manji broj zanimanja (horizontalna segregacija) nego muškarci, i na niže nivoe rada (vertikalna segregacija).⁴⁸

Pol se odnosi na biološke razlike između muškaraca i žena.⁴⁹

Podaci raščlanjeni po polu predstavljaju prikupljanje i prezentiranje svih statističkih podataka zasebno za žene i za muškarce.⁵⁰

---

44 *Instrument EU*, op.cit., napomena 40.

45 *Rodno-senzitivna izrada budžeta*, op.cit., napomena 38.

46 *Glosar izraza vezanih za rodna pitanja* op. cit., napomena 36.

47 *Ibid.*

48 *Instrument EU*, op.cit., napomena 40.

49 *Rodna analiza u obrazovanju*, napomena 45.

50 *Glosar izraza vezanih za rodna pitanja*, op. cit., napomena 36.

Bibliografija

O orodnjavanju

Komparativna analiza prava o rodnoj ravnopravnosti u Evropi (Brisel: Evropska komisija, 2016), <http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/your_rights/comparative_analysis_of_gender_equality_law_in_europe-2015.pdf>.

Komparativna studija struktura za poslanice u regionu OEBS-a (Varšava: Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava, 2013), <<http://www.osce.org/odihr/105940?download=true>>.

Izrada rodno-svjesnog zakonodavstva: Kako promovisati i štititi rodnu ravnopravnost u Centralnoj i Istočnoj Evropi i Zajednici Nezavisnih Država (Bratislava: UNDP, 2003), <<http://iknowpolitics.org/sites/default/files/draft-ing2ogender-aware2olegislation.pdf>>.

Jednakost u politici: Anketa žena i muškaraca u parlamentima (Ženeva: Interparlamentarna unija, 2008) <<http://www.ipu.org/pdf/publications/equality08-e.pdf>>.

“Evropa: Anketa o aktivnostima rodnog budžetiranja”, Radni dokument, WP/16/155, IMF, July 2016, <<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=44148.0>>.

Instrument EU za orodnjavanje u razvojnoj saradnji: Glosar izraza vezanih za rodna i razvojna pitanja (Brisel: Evropska komisija, 2004), <<http://library.euneighbours.eu/content/eu-toolkit-mainstream-ing-gender-development-cooperation-glossary-gender-and-development-term>>.

Rodna analiza u obrazovanju: Konceptualni pregled (Njujork UNGEI, 2012), <http://www.ungei.org/files/Gender_Analysis_in_Education.pdf>.

“Rodno budžetiranje u zemljama OECD-a”, OECD, jun 2016, <<http://www.oecd.org/gov/budgeting/latestdocuments/>>.

Rodna ravnopravnost i ženska prava (Varšava: Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava, 2017), <<http://www.osce.org/odihr/303541?download=true>>.

Rodne naočare: Priručnik za podršku radu na rodnoj ravnopravnosti u finskim ministarstvima, (Helsinki: finsko Ministarstvo socijalnog staranja i zdravlja, 2013), <<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/74721>>.

Orodnjavanje: Pregled (Njujork, Ujedinjene nacije, 2002), <<http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/e65237.pdf>>.

Orodnjavanje u radu UNODC (Beč: UNODC, 2013), <<http://www.un.org/womenwatch/directory/docs/UNODC-GuidanceNote-GenderMainstreaming.pdf>>.

Rodno-senzitivna izrada budžeta: Analiza budžetskih programa iz rodne perspektive (Kijev, UN Women, 2016), <<http://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2016/05/gender-responsive-budgeting--analysis-of-budgetprogrammes-from-gender-perspective#view>>.

Glosar izraza vezanih za rodna pitanja (Beč: OEBS, maj 2006), <<http://www.osce.org/gender/26397?download=true>>.

Smjernice: Strategija i dobre prakse za promovisanje ishoda rodne ravnopravnosti u parlamentima (UNDP, 2016), <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/parliamentary_development/guidance-note---strategies-and-good-practices-in-promoting-gende.html>.

Pokazatelji za mjerenje rezultata u oblasti rodne ravnopravnosti (Stokholm, Švedska međunarodna razvojna agencija/SIDA, 2010), <<http://www.focusintl.com/GD195-%20Indicators%20for%20Measuring%20Results%20on%20Gender%20Equality.pdf>>.

Uvođenje rodne analize rodno-senzitivnih pokazatelja (Torino: UNIFEM, 2009), <<http://www.focusintl.com/GD124d-%20Gender%20Campus%20Module%20obis%20-%20Introduction%20to%20Gender%20sen-sitive%20indicators.pdf>>.

Munn-Rivard, Laura, "Rodno-senzitivni parlamenti: Rad zakonodavaca," Parlamentarna služba za informisanje i istraživanje: Biblioteka parlamenta, Otava, 2013, <<https://www.agora-parl.org/resources/library/gender-sensitive-parliaments-2-work-legislators>>.

Palmieri, Sonia, *Rodno-senzitivni parlamenti: Globalni pregled dobrih praksi* (Ženeva: Inter-parlamentarna unija, 2011), <<http://www.ipu.org/pdf/publications/gsp11-e.pdf>>.

Parlamenti i rodna ravnopravnost: Orodnjavanje u zakonodavnim tijelima (Panama: UNDP, jun 2013), <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/parliamentary_development/parliaments-and-gender-equality.html>.

Plan djelovanja za rodno-senzitivne parlamente (Ženeva: Inter-parlamentarna unija, oktobar 2012), <<http://www.ipu.org/pdf/publications/action-gender-e.pdf>>.

"Napredak žena u svijetu 2015-2016", UN Women, 2015, <<http://progress.unwomen.org/en/2015/>>.

Instrument za rezultate i pokazatelje u oblasti rodne ravnopravnosti

(Mandaluyong: Azijska razvojna banka, 2013), <<https://www.adb.org/documents/tool-kit-gender-equality-results-and-indicators>>.

“Inicijative za ženski budžet: Južna Afrika”, Svjetska banka, 2010, <http://site-resources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14659_S-Afr-Wmn-Budg-web.pdf>.

“Izveštaj o svjetskom razvoju o rodnoj ravnopravnosti i razvoju”, Svjetska banka, 2012, <<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4391>>.

O Bjelorusiji

Ananyeu, Dzmitry, et al., “Nacionalni izvještaj o učešću žena u javnom i političkom životu, Bjelorusija”, 2013, <<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:udzuoNYCcXsJ:https://rm.coe.int/1680599095+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=pl>>.

Burova, S. & Yanchuk, O., “Analiza sektora za rodna pitanja u Bjelorusiji”, Kancelarija za evropske poslove i komunikacije, 2014, <<http://eng.oeec.by/wp-content/uploads/2015/06/Analysis-of-Gender-Sector-in-Belarus.pdf>>.

“Zaključna zapažanja o osmom periodičnom izvještaju Bjelorusije”, Komitet UN o za eliminaciju diskriminacije žena, novembar 2016, <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fCO%2fBLR%2fCO%2f8&Lang=en>.

“Razmatranje izvještaja koji predaju države članice po članu 18 Konvencije po pojednostavljenoj proceduri izvještavanja: Osmi periodični izvještaj država koji se predaje 2016. godine”, Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena,

jun 2016, <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?sym_bolno=CEDAW%2fC%2fBLR%2f8&Lang=en.

“Poboljšanje rodne statistike za donošenje odluka,” Konferencija evropskih statističara, Radna sesija o rodnoj statistici, Ekonomska komisija za Evropu, 17. maj 2016, <[https://www.unece.org/stats/documents/2016.6.gender.html#/>.](https://www.unece.org/stats/documents/2016.6.gender.html#/)

Petina, Ludmila, et al., “Izveštaj iz sjenke: Republika Bjelorusija – 2010, O implementaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena”, 2010, <http://www2.ohchr.org/english/bod-ies/cedaw/docs/ngo/PAWIDM_Belarus48.pdf>.

“Izveštaj iz sjenke: Republika Bjelorusija – 2016 o implementaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena”, Međunarodni centar za rodne inicijative “, <http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/BLR/INT_CEDAW_NGO_BLR_25445_E.pdf>.

oebs Organizacija za evropsku
bezbjednost i saradnju
Misija u Crnoj Gori

